

Gedroogde groenvoeders en herziening van het EU-beleid

C.J.A.M. de Bont
J. Bolhuis
J.H. Jager

Augustus 2008
Rapport 2008-051
Projectcode 31306
LEI Wageningen UR, Den Haag

Het LEI kent de werkvelden:

- Internationaal beleid
- Ontwikkelingsvraagstukken
- Consumenten en ketens
- Sectoren en bedrijven
- Milieu, natuur en landschap
- Rurale economie en ruimtegebruik

Dit rapport maakt deel uit van het werkveld Internationaal beleid.

Gedroogde groenvoerders en herziening van het EU-beleid

Bont, C.J.A.M. de, J. Bolhuis en J.H. Jager

Rapport 2008-051

Prijs

61 p., tab., fig., bijl.

Gedroogde groenvoerders en herziening van het EU-beleid laat de mogelijke gevolgen zien van het ontkoppelen van de steun aan de groenvoederdrogerijen voor de betreffende sector in Nederland. Het rapport geeft een beeld van de sector in Nederland en van de positie van Nederland in de EU op dit terrein. Geconcludeerd wordt dat ontkoppeling, afhankelijk van ontwikkelingen op de markten van granen en veevoerders en van de energieprijzen, kan leiden tot een krimp van het drogen van groenvoerders in Nederland. Een volledige afbouw van de bedrijfstak kan niet worden uitgesloten.

This report on 'dried green feed and review of EU policy' reveals the possible consequences of decoupling support to the green feed dryers for the relevant sector in the Netherlands. The report describes the sector in the Netherlands and the position of the Netherlands in the EU in this field. It concludes that, depending on the grain and feed markets and energy prices, decoupling could cause a decline in drying green feed in the Netherlands. The complete dismantling of the sector is not inconceivable.

Bestellingen

070-3358330

publicatie.lei@wur.nl

© LEI, 2008

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9000 gecertificeerd.

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	6
Summary	10
1 Inleiding	13
1.1 Aanleiding en doel	13
1.2 Werkwijze en uitgangspunten	13
1.3 Opbouw van het rapport	14
2 De sector in beeld	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Europese steunregeling: achtergrond en wijzigingen	15
2.3 Drogen van groenvoerders	18
2.4 Teelt van groenvoerders	33
2.5 De markt van gedroogde groenvoerders	36
2.6 Economische en regionale betekenis sector	39
3 Effecten van ontkoppeling droogsteun	41
3.1 Inleiding	41
3.2 Gevolgen voor de drogerijen	42
3.3 Gevolgen voor de teelt	44
3.4 Gevolgen voor de economie en werkgelegenheid	47
4 Conclusies en slotbeschouwing	49
4.1 Conclusies	49
4.2 Slotbeschouwing en aanbevelingen	51
Literatuur en websites	52
Bijlagen	
1 Klankbordgroep en geraadpleegde personen	53
2 Gedroogde voedergewassen	54
3 Vergelijking prijzen voeders	55
4 Achtergrondinformatie voor berekening toegevoegde waarde drogen	56
5 Tabellen	59

Woord vooraf

Bij de besluiten in 2003 over de hervorming van het Europese Landbouwbeleid (GLB) is op de toen ingezette lijn van (volledige) ontkoppeling van de premies een uitzondering gemaakt voor het drogen van groenvoeders. De steun voor het drogen werd toen gehalveerd. Bij de discussie over de 'Health Check' van het GLB is de voortzetting van deze steun opnieuw aan de orde.

In dit rapport wordt, op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ingegaan op de gevolgen van een volledige ontkoppeling voor de betreffende sector in Nederland. Hierbij gaat het om de effecten voor de teelt en verwerking van deze producten en voor de gebieden waar deze activiteiten voornamelijk plaatsvinden. Het achterliggende onderzoek is gefinancierd via het Beleidsondersteunend Onderzoek, en wel binnen het thema Macrotrends en sociaaleconomische vragen van het cluster Economisch Prospectievolle Agroketens (BO-03-03).

Aan het onderzoek is meegewerkt door J. Bolhuis en J.H. Jager. Het project is gecoördineerd door C.J.A.M. de Bont. Namens het ministerie van LNV is het onderzoek begeleid door verschillende medewerkers, waarbij J.A.F van de Wijnboom een centrale rol vervulde. De resultaten van het onderzoek zijn besproken in een bijeenkomst van de klankbordgroep. Vanuit de klankbordgroep is door verschillende personen in afzonderlijke gesprekken informatie verstrekt voor het onderzoek. Namens het projectteam wil ik de leden van de klankbordgroep en de medewerkers van LNV van harte danken voor hun bijdragen.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen Directeur LEI

Samenvatting

In dit rapport staat de vraag centraal wat de gevolgen zijn van mogelijke veranderingen in het EU-beleid voor het drogen van groenvoeders in Nederland. De beleidsverandering die kan worden doorgevoerd is een afbouw van de steun voor de verwerking (zogenoemde droogsteun) van verse groenvoeders, gras en luzerne. De voortzetting van het huidige beleid kan aan de orde komen bij de Health Check van het Europese landbouwbeleid (GLB) of een volgende herziening van dit beleid.

Betekenis van het drogen van groenvoeders

Voor de teelt van groenvoeders, gras en luzerne, die in Nederland worden gedroogd wordt 15 tot 20.000 ha benut, waarvan omstreeks 6.000 ha luzerne. Er zijn ongeveer 4.500 landbouwbedrijven waar de groenvoeders worden geteeld. De drogerijen bieden in Nederland werk aan ongeveer 150 arbeidskrachten, in het seizoen oplopend naar 250 tot 300 mensen. De drogerijen hebben enige sociaaleconomische betekenis in de plattelandsgebieden waar ze zijn gevestigd.

Het drogen van groenvoeders voorziet in een overigens klein deel van het tekort dat de EU kent aan eiwitrijke veevoeders. Om te voorzien in dit tekort, en dus minder afhankelijk te zijn van onder meer sojaschroot van buiten de EU, kent de EU vanaf de jaren zeventig een regeling die het drogen van groenvoeders steunt. Van de steunregeling maakt Spanje het meest gebruik. Andere EU-landen, waaronder Nederland, benutten al een aantal jaren niet volledig de maximumhoeveelheden die voor de steun zijn vastgesteld. Deze 'onderbenutting' is de laatste jaren toegenomen door het bij de hervorming van het GLB genomen besluit om de droogsteun voor (ruim) 50% te ontkoppelen. Hierdoor ontvangen de drogerijen vanaf 2005 minder dan de helft van het eerdere steunbedrag per ton gedroogd product.

Drogerijen

Nederland kent nog 6 bedrijven die groenvoeders drogen, voor een deel zijn het particuliere ondernemingen, voor een deel zijn het coöperaties van boeren. Het aantal drogerijen bedroeg aan het begin van de 21e eeuw nog 8 en in de jaren zestig nog ongeveer 70. Vooral kleinere drogerijen zijn gesloten. De Nederlandse drogerijen benutten steenkolen als brandstof; andere energiedragers zijn (vooral nog) te duur, wel wordt gekeken naar de mogelijkhe-

den van biomassa. De drogerijen in Nederland zijn gecertificeerd volgens de eisen van voedselveiligheid (HACCP en GMP) en de biologische landbouw (SKAL).

De productie van gedroogde groenvoeders vertoont sinds 2000 een dalende tendens. Het aandeel van gedroogde grasproducten loopt terug en is inmiddels nog ongeveer 50%. Van de gedroogde producten wordt een toenemend deel, nu een kwart tot een derde, in de vorm van balen aangeboden. Het grootste deel bestaat dus nog uit pellets.

Relatie telers - drogerijen

Tussen de telers van groenvoeders en de drogerijen bestaan verschillende relaties. Een deel van de telers laat het gewas, dit betreft vooral gras, drogen om het daarna als voeder op het bedrijf te benutten. In dit geval wordt gesproken van loondrogen. Andere telers leveren het gewas aan de drogerij die het gedroogde product verkopen aan verschillende afnemers, waaronder de mengvoederindustrie. De drogerijen zorgen in beide gevallen meestal voor de oogst en het transport van het (verse) gewas naar de drogerij. Vanwege de transportkosten worden de groenvoeders voor het grootste deel (ongeveer 80%) geleverd van percelen binnen een straal van ongeveer dertig kilometer van de drogerijen. Voor de benutting van de droogcapaciteit wordt ook wel over een langere afstand aangeleverd.

De markt voor gedroogde groenvoeders

Op de totale Europese en ook op de Nederlandse markt van veevoeders en grondstoffen hebben de gedroogde groenvoeders slechts een klein aandeel, minder dan 1%. De omvang van de Nederlandse mengvoederproductie is in de loop van de jaren afgenomen door de melkquotering en de mestwetgeving.

Van de ongeveer 170.000 ton in Nederland geproduceerde gedroogde groenvoeders wordt ongeveer 40% (70.000 ton) teruggeleverd aan de boeren, vooral melkveehouders, die het verse gewas aanbieden (loondrogen). De overige ongeveer 100.000 ton wordt voor een deel geleverd aan de mengvoederindustrie en komt voor een deel als zodanig in balen en pellets (brokjes) beschikbaar voor afnemers in verschillende veehouderijsectoren. De productie in balen, die de laatste jaren is toegenomen, levert gemiddeld een hogere prijs op; de voordelen van het product (structuur- en caroteenhoudend, eiwitrijk voer) komen dan beter tot hun recht. Het product in balen is wat betreft de prijsvorming minder gevoelig voor concurrentie van de mengvoedermarkt.

Ongeveer 15% van de gedroogde groenvoeders zijn biologisch geteeld op door SKAL gecertificeerde bedrijven. De gedroogde groenvoeders hebben, naast verschillende aantrekkelijke eigenschappen voor de gezondheid en dergelijke van het vee, ook als kenmerk dat ze voorzien in de behoefte aan ggo-vrije plantaardige eiwitten. Met de gedroogde producten kunnen veehouders de samenstelling van de melk verbeteren wat betreft onverzadigde vetzuren (CLA en omega 3).

Effecten van volledige ont koppeling droogsteun

Door ont koppeling van de droogsteun neemt de kostprijs voor de drogerijen met 33 euro per ton gedroogd product toe en wordt het, afhankelijk van de prijzen van granen en mengvoeders en de energiekosten, voor de drogerijen moeilijk om concurrerend te blijven opereren. Om concurrerend te zijn moet de drogerij hetzij een voldoende hoge prijs kunnen bieden aan telers (akkerbouwers) die het gewas vergelijken met graan, hetzij het loondrogen tegen een voor de veehouders acceptabel tarief kunnen uitvoeren dan wel het gedroogde product tegen concurrerende prijzen kunnen aanbieden op de markten van veevoeders. Tabel 1 geeft aan dat uitgaande van de prijzen van veevoeders en kosten van het drogen, die grotendeels bepaald worden door energiekosten, het al dan niet bestaan van de droogsteun doorslaggevend kan zijn.

Tabel 1	Overzicht opbrengst- en kostprijzen van luzerne en gras in vergelijking met A- en B- brok per ton	
	Luzerne	Gras
Prijs concurrerend met tarwe	65	104
Prijs te betalen door drogerij	50	60
Totale kostprijs voor drogerij (vers product en drogen)	199	209
Idem zonder steun	232	242
Prijs per voedereenheid gedroogd	151	140
Prijs per voedereenheid B-brok per maart 2008	115	
Prijs per voedereenheid B-brok 5 jaar gemiddeld	87	
Prijs per voedereenheid A-brok per maart 2008	120	
Prijs per voedereenheid A-brok 5 jaar gemiddeld		87
Bron: LEI.		

Gevolgen voor economie, werkgelegenheid en regio

Het beëindigen van de activiteiten door de drogerijen zal in Nederland vooral voelbaar zijn in enkele plattelandsgebieden, voornamelijk in het noorden van het land. Naast de drogerijen en de werknemers ondervinden de telers van groenvoerders hiervan nadelige gevolgen. Zij verliezen dan hetzij de mogelijkheid om van zelf geteeld ruwvoer een hoogwaardiger product te laten maken voor het vee op het bedrijf, hetzij om als teler van luzerne een gewas te telen dat het bouwplan verruimt en de gezondheid en de structuur van de grond verbetert.

Mogelijkheden voor beleid

De drogerijen streven naar een verhoging van de opbrengstwaarde van de producten, onder meer door meer te verkopen in bepaalde marktsegmenten (balen in plaats van pellets, biologisch, paardenhouderij). Dit proces, dat van belang is voor ten minste de continuïteit van enkele drogerijen in Nederland, kan worden begeleid door de ontkoppeling niet op kortere termijn door te voeren, maar eerst in 2013.

Summary

Dried green feed and review of EU policy

This report focuses on the consequences of possible changes in EU policy for the drying of green feed in the Netherlands. The policy change which might be implemented involves abolishing support for the processing of fresh green feed, grass and lucerne. The continuation of the current policy may be addressed at the Health Check of the EU's common agricultural policy (CAP) or the next review of this policy.

Meaning of the drying of green feed

The cultivation of green feed, grass and lucerne which are dried in the Netherlands, involves the use of 15 to 20,000 ha, 6,000 ha of which is used for lucerne. Around 4,500 farms grow crops for green feed. In the Netherlands, the dryers provide around 150 jobs, rising to between 250 and 300 in the season. The dryers have some socio-economic significance in the rural areas in which they are located.

Drying green feed helps make up a small part of the shortage in the EU of protein-rich feeds. In order to make up this shortage and therefore be less dependent on soybean meal from outside the EU, in the 1970s the EU introduced a scheme which supports drying green feed. Spain makes most use of the scheme. Other EU countries, including the Netherlands, have not made full use of the maximum quantities determined for the support for some years. This 'under use' has increased in recent years through the renewed CAP decision to decouple support for (over) 50%. Consequently, since 2005 the dryers receive less than half of the previous payment per ton of dried product.

Dryers

The Netherlands has six enterprises which dry green feed, some of which are private businesses, while others are farmers' cooperatives. At the beginning of the 21st century, there were only eight dryers, compared to 70 in the 1960s. Smaller dryers in particular have closed. Dutch dryers use coal as fuel; other energy sources are (still) too expensive. However they are looking at the potential of biomass. The dryers in the Netherlands are certified according to food safety standards (HACCP and GMP) and organic farming (SKAL).

Since 2000, the production of dried green feed has tended to decline. The share of dried grass products is declining and is now only around 50%. Of the dried products, an increasing amount (now a quarter to a third) is offered in the form of bales. Most consists of pellets.

Relationship between growers and dryers

There are different relationships between the growers of green feed and the dryers. Some growers have the crop - generally grass - dried before using it as feed on the farm. This is known as custom drying. Other growers supply the crop to the dryer, which then sells the dried product to various customers, including the mixed feed industry. In both cases, the dryers usually harvest and transport the (fresh) crop to the drying location. Due to the cost of transport, most of the green feed (around 80%) is supplied from land within a radius of around thirty kilometres from the dryers. To use the dryer capacity, crops are sometimes supplied from further afield.

The market for dried green feed

On the European and Dutch feed and raw material market as a whole, the share of dried green feed is only small, less than 1%. The size of the Dutch mixed feed production has declined over the years due to the milk quota and manure legislation.

Of the approximately 170,000 tons of dried green feed produced in the Netherlands, around 40% (70,000 tons) is sold back to the farmers, particularly dairy farmers, who supply the fresh crop (custom drying). Some of the remaining 100,000 tons is supplied to the mixed feed industry and becomes available in bales and to customers in various livestock sectors. Bale production, which has increased in recent years, usually generates a higher price; the advantages of the product (structure, carotene content, protein-rich feed) are then more prominent. With respect to prices, bales are less sensitive to competition from the mixed feed market.

Around 15% of the dried green feed is organically grown by SKAL certified farms. Besides other attractive properties for the health of the livestock, the dried green feed also meets the need for non GM proteins. With the dried products, livestock farmers can improve the fatty acid composition of the milk (CLA and omega 3).

Effects of full decoupling of support for drying process

By decoupling support for the drying process, the cost price for the dryers has risen by 33 euros per ton of dried product. Depending on the grain and

mixed feed prices as well as the energy costs, it will be therefore be difficult for the dryers to continue to operate competitively. In order to remain competitive, the dryer must either be able to offer a sufficiently high price to the growers (arable farmers) who compare the crop with grain, or be able to custom dry the crop for the livestock farmers at an acceptable rate or offer the dried product on the feed market at a respectable price. Table 1 shows that, based on the prices of feeds and costs of drying which are mainly determined by energy costs, the continuation of drying support may be decisive.

Table 1	Overview yield and cost prices of lucerne and grass compared with A and B pellet per ton	
	Lucerne	Grass
Price compared with wheat	65	104
Price to be paid by dryer	50	60
Total cost price for dryer (fresh product and drying)	199	209
Idem without support	232	242
Price per feed unit dried	151	140
Price per feed unit B pellet as of March '08	115	
Price per feed unit B pellet 5 yr. average	87	
Price per feed unit A pellet as of March '08	120	
Price per feed unit A pellet 5 yr. average		87
Source: LEI.		

Consequences for economy, employment and region

The closing down of the dryers in the Netherlands will mainly be felt in several rural areas, particularly in the north of the country. Besides the dryers and the employees, the growers of green feed will also be affected. They will either be unable to have a more high quality product made from their own cultivated raw feed for livestock on the farm or as a grower of lucerne, no longer be able to grow a crop that expands the development plan and improves the structure of the soil.

Opportunities for policy

The dryers are looking to improve the yield value of the products, among others by selling more in certain market segments (bales instead of pellets, organic, horse farming). This process, which is important at least for the continuity of several dryers in the Netherlands, can be supported by not introducing the decoupling in the short term, but in 2013.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

Een van de hoofdlijnen van de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) is het ontkoppelen van de directe betalingen van de productie; productiegebonden premies werden toeslagen, ongeacht de productie van een landbouwbedrijf. Bij de hervorming van het GLB is 2003 is echter voor een aantal producten een uitzondering gemaakt, waarbij de koppeling geheel of gedeeltelijk is gehandhaafd. Een hiervan is de steun voor het drogen van groenvoerders. Wel is vanaf 2005 het steunbedrag per ton gedroogd product sterk verlaagd, van 68,38 naar 33 euro per ton gedroogd product. Het ontkoppelde bedrag is opgenomen in de bedrijfstoelagen die landbouwbedrijven kunnen ontvangen.

Bij de 'Health Check' van het GLB komt de besluitvorming over het, al dan niet gedeeltelijk, voorzetten van de gekoppelde steun opnieuw aan de orde. In samenhang met het doel om tot een vereenvoudiging van het GLB te komen, kan het (volledig) wegvallen van deze steun een element van de besluiten van de Europese Ministers van Landbouw worden. Tegen deze achtergrond is deze studie uitgevoerd op verzoek van het Ministerie van LNV.

Deze studie heeft als doel het analyseren van de mogelijke gevolgen van een (volledige) ontkoppeling van de droogsteun van de productie voor de drogerijen, de telers en andere bedrijven in de betreffende sector in Nederland. In samenhang hiermede komen ook de effecten voor de werkgelegenheid en de regionale economie in beeld.

1.2 Werkwijze en uitgangspunten

Het onderzoek omvat onder meer een analyse van de situatie en de ontwikkelingen in de sector in Nederland en in andere EU landen gedurende de afgelopen jaren. Aan de hand van de schets van de situatie tot dusver wordt nagegaan wat de te verwachten reactie zal zijn op een (volledige) ontkoppeling van de premie. Ontwikkelingen op het gebied van de markten en prijzen van granen, veevoerders en veevoedergrondstoffen en ook op het gebied van de prijzen van energiedragers zijn hierbij van belang.

In de analyses is gebruik gemaakt van literatuur en van gegevens van onder meer het CBS (Landbouwtelling), de Europese Commissie, Eurostat, het LEI (Informatienet) en het Productschap Diervoeders. Daarnaast is dankbaar gebruik gemaakt van de inzichten van de geraadpleegde informanten uit de sector.

1.3 Opbouw van het rapport

Hoofdstuk 2 brengt, na een korte schets van het Europese beleid voor de gedroogde groenvoeders, deze sector in beeld. Achtereenvolgens komen aan bod de drogerijen, de teelt van groenvoeders hiervoor en de markt van gedroogde groenvoeders. Aansluitend hierop wordt beknopt een schets gegeven van de economische en regionale betekenis van de sector in Nederland. Hoofdstuk 3 geeft een analyse van de mogelijke gevolgen van de volledige ontkoppeling van de droogsteun. Hoofdstuk 4 presenteert de conclusies van het onderzoek en een slotbeschouwing.

2 De sector in beeld

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft zicht op de sector gedroogde groenvoeders in Nederland. Beschreven worden de twee hoofdsegmenten van deze sector: de drogerijen en de teelt van de groenvoeders. Aan de orde komt onder meer de ontwikkeling van de sector in de afgelopen jaren, waarin ook de verandering van de steunregeling in 2005 valt. Hieraan voorafgaand wordt een korte beschrijving gegeven van het Europese beleid voor gedroogde groenvoeders en ter inleiding meer algemeen die voor eiwitrijke veevoedergrondstoffen

2.2 Europese steunregeling: achtergrond en wijzigingen

Plantaardige eiwitten

Het beleid van de EU voor de gedroogde groenvoeders past in het kader van de doelstelling om de interne voorziening van plantaardige eiwitten voor veevoeding te stimuleren. Aan deze eiwitten heeft de EU van oudsher een tekort, dat door de invoer van vooral soja(schroot) wordt gedekt. Het 'eiwittekort' van de EU is in de loop van de jaren toegenomen, mede door de uitbreiding en specialisatie van de veehouderij in verschillende lidstaten van de EU. Directe aanleiding voor het introduceren van de stimuleringsregelingen voor plantaardige eiwitten was een handelsconflict, de zogenaamde sojacrises, met de Verenigde Staten van Amerika (VS) in het begin van de jaren zeventig. De EU importeerde destijds vooral uit de VS sojabonen en -schroot; de laatste jaren voor een belangrijk deel ook uit Brazilië en Argentinië. Om de interne voorziening van eiwitrijke producten te verhogen introduceerde de EU in de jaren zeventig verschillende steunregelingen voor eiwitrijke producten: 1) voor de teelt en verwerking van erwten, tuin- en veldbonen en (niet bittere) lupinen in veevoeders en 2) voor het drogen van eiwithoudende groenvoeders.

Het door de EU destijds gekozen karakter van de regelingen staat onder invloed van de afspraken in GATT-verband in de jaren zestig. Hierdoor kon de EU - en dat in tegenstelling tot het beleid voor granen - geen prijsondersteunend en invoerbeperkend beleid gaan voeren voor dergelijke producten, evenmin als voor oliehoudende zaden. Voor de eiwitrijke producten werden dan ook directe steunregelingen van kracht. Voor genoemde erwten, bonen

en lupinen met een veevoederbestemming werd een verwerkingssteun vastgesteld, onder voorwaarde dat de verwerker aan de teler een minimumprijs uitbetaalt. Bij de hervorming van het GLB in 1992 is deze regeling opgenomen in de steunregeling voor akkerbouwproducten, waaronder naast genoemde eiwitrijke gewassen ook granen, oliehoudende zaden en vlas ressorteren. De telers van deze gewassen gingen een directe tegemoetkoming (premie) per hectare ontvangen. Deze premie is sinds de hervorming van het GLB in 2003 ontkoppeld en opgenomen in de bedrijfstoelage.

Gedroogde groenvoeders

Voor de gedroogde groenvoeders echter is, zoals al is opgemerkt, de steun nog voor een deel gekoppeld gebleven. Er bestaat namelijk op basis van de besluiten van de GLB-hervorming in 2003 vanaf 2005 een droogsteun van 33 euro per ton (kunstmatig¹) gedroogd product. Dit is iets minder dan de helft van het bedrag (68,83 euro) dat sinds 1994/95 als vast bedrag werd betaald. Het ontkoppelde steunbedrag is, op basis van de individuele referenties in de jaren 2000-2002, onderdeel geworden van de bedrijfstoelage van de telers.

Voor 1994/95 - de eerste marktordening voor gedroogde gewassen dateert van 1974 - werd het steunbedrag per ton afgeleid van het verschil tussen een door de EU vastgestelde streefprijs voor kunstmatig gedroogde groenvoeders en de invoerprijzen (wereldmarktnoteringen) van soortgelijke concurrerende producten, die vrij van invoerrechten op de EU-markt kunnen komen. Het variabele steunbedrag kon zo variëren en ook wel hoog uitkomen, boven de 100 euro per ton. Door deze variatie in de steunbedragen per ton konden de uitgaven voor deze steunregeling van jaar tot jaar sterk uiteenlopen. Om de uitgaven te beheersen is vanaf 1995 niet alleen een vast bedrag per ton bepaald (in eerste instantie 68,83 euro en nadien dus 33 euro), maar zijn ook gegarandeerde maximumhoeveelheden (GMH) ingesteld. De hoeveelheden zijn per land vastgesteld op basis van de productie in 1992/93 en 1993/94. Bij overschrijding van de GMH daalt het uitbetaalde bedrag per ton.

Nederland heeft binnen de GMH van de EU voor de (kunstmatig) gedroogde groenvoeders van in totaal circa 4,5 mln. ton een aandeel van ruim 6% (tabel 2.1). Grote lidstaten qua productie zijn in dit verband vooral Frankrijk en

---

¹ Voor in de zon gedroogd groenvoeder gold afzonderlijk een lager steunbedrag (ruim 38 euro per ton) met GMH's voor Frankrijk en de zuidelijke lidstaten. De belangrijkste 'quotahouders' hiervoor waren Frankrijk, Italië en Spanje, elk met ruim 100.000 ton, binnen een totaal van de EU van ruim 440.000 ton.

Spanje en daarnaast ook Italië. Duitsland, Denemarken en het VK hebben evenals Nederland relatief bescheiden hoeveelheden. Voor de vanaf 2004 toetreden landen zijn de GMH zeer gering (in totaal ruim 100.000 ton); enige betekenis heeft de productie in Hongarije en Tsjechië.

Vanaf 2005 zijn bij de hervorming van het GLB - besloten in 2003 - de GMH voor kunstmatig gedroogde en door de zon gedroogde groenvoeders samengevoegd tot een totaal (inclusief voor de nieuwe lidstaten) van bijna 5 mln. ton (namelijk 4.960.723 ton). Het steunbedrag van 33 euro geldt vanaf 2005 voor zowel de kunstmatig als de door de zon gedroogde producten.

Tabel 2.1		Nationale gegarandeerde hoeveelheid gedroogde groenvoeders a) en b) (in 1.000 ton)			
België en Luxemburg	8	Italië	685	Tsjechië	27,9
Denemarken	334	Nederland	285	Litouwen	0,7
Duitsland	42	Oostenrijk	4,4	Hongarije	49,5
Griekenland	37,5	Portugal	30	Polen	13,5
Spanje	1.325	Finland	3	Slowakije	13,1
Frankrijk	1.606	Zweden	11		
Ierland	5	Verenigd Koninkrijk (VK)	102		

a) Betreft de MGH (maximum gegarandeerde hoeveelheid) voor de kunstmatig en de door de zon gedroogde producten; b) Exclusief de MGH voor de nieuwe lidstaten; het totaal van de EU-15 bedroeg 4.412.000 ton.
Bron: Verordening (EG) Nr. 1786/2003.

Gegeven de vastgestelde GMH en de nu geldende steun per ton van 33 euro wordt door de EU per jaar ten hoogste een bedrag van ongeveer 160 mln. euro uitgegeven (dit is dus exclusief de bedragen die zijn opgenomen in de ontkoppelde bedrijfstoelag). De uitgaven in Nederland kunnen ten hoogste op ruim 9 mln. uitkomen. Als gevolg van de hervorming van het GLB in 2003 is vanaf 2005 ruim de helft van het eerder geldende steunbedrag naar de bedrijfstoelagen overgeheveld; in de EU gaat het om ongeveer 160 mln. euro. Binnen het totaal van de directe betalingen (premies en bedrijfstoelagen) in de EU van ruim 33 mld. euro in 2005 gaat het om zeer bescheiden aandelen (EOGFL- jaarverslagen).

De steun wordt onder voorwaarden uitbetaald. Het gedroogde product dient, afhankelijk van het gewas, een maximum vochtgehalte van 11 tot 14% te hebben en een eiwitgehalte in de droge stof van 15 tot 45%. Voor de toekenning van de steun geldt voorts dat er een contract tussen de drogerij

(verwerkingsbedrijf, erkende koper) en de teler moet zijn afgesloten dan wel dat er een leveringsaangifte is gedaan (HPA, 2006).

Om rekening te kunnen houden met mogelijke ontwikkelingen in de productie van gedroogde voedergewassen moet de Commissie vóór 30 september 2008, op basis van een evaluatie van de marktordening voor gedroogde voedergewassen, een verslag over die sector aan de Raad voorleggen (EC, 2007).

Relatie teler - drogerij

Er is sprake van 'loondrogen' wanneer de producent (teler) de eigenaar blijft van het product en van 'handelsdrogen' wanneer het product in eigendom overgaat van de teler naar het verwerkende bedrijf (drogerij). Als het contract betrekking heeft op het in opdracht (loonwerk) verwerken van door een producent (teler) geleverde voedergewassen, moet het een bepaling bevatten dat het verwerkingsbedrijf ertoe verplicht de producent de steun te betalen die het bedrijf ontvangt voor de op grond van het contract verwerkte hoeveelheden. Op de verschillende vormen van contracten tussen drogerijen en telers wordt nog verder ingegaan (paragraaf 2.3).

2.3 Drogen van groenvoeders

2.3.1 Drogen in de EU

De omvang van de productie van gedroogde groenvoeders in de EU en per lidstaat is weergegeven in tabellen 2.2 en 2.3 (zie bijlage 5). Veruit de grootste omvang, circa 90%, heeft de productie van kunstmatig gedroogde voeders (tabel 2.2 zie bijlage 5). De 'door de zon gedroogde' productie is vooral te vinden in Italië en Spanje; in Frankrijk is deze vorm van productie vrijwel weggefallen (tabel 2.3, zie bijlage 5). In totaal omvat de productie van de gedroogde gewassen in de EU de laatste jaren circa 4,5 mln. ton. Ten opzichte van eerdere jaren betekent dit een daling, vooral bij het kunstmatig gedroogde product. De hoeveelheid met steun in de zon gedroogd product is echter toegenomen, vooral in Italië (tabel 2.3, zie bijlage 5).

De productie in de EU bestaat voor ongeveer 80% uit gedroogde luzerne en 20% uit gedroogd gras. De productie vindt verspreid over een groot aantal landen plaats, maar het overgrote deel, meer dan 95%, is te vinden in acht landen (tabellen 2.2 en 2.3, zie bijlage 5). Wat betreft de productie van kunstmatig gedroogde voeders is Spanje de laatste jaren veruit de grootste producent (met een aandeel van ongeveer 45%), al heeft Frankrijk wel duidelijk de grootste MGH. Frankrijk, maar ook Duitsland, Nederland, Denemarken en het VK benutten al meer dan tien jaar niet meer volledig de toegekende MGH. Over de afgelopen ruim tien jaar bezien is, voor de daling in de laatste jaren, de omvang van de productie in de EU vrij stabiel gebleven, nadat in de jaren 1990/91 tot en met 1994/95 er een toename van de productie van kunstmatig gedroogde producten was van circa 3,8 naar 4,8 mln. ton, in de toenmalige EU 12 (De Bont et al., 2002). Kennelijk heeft het veranderen van de steunregeling in 1995/96 met de instelling MGH en een vast steunbedrag per ton deze groei kunnen wegnemen, althans bezien over de gehele EU. Echter, in Spanje worden de MGH van jaar op jaar overschreden. Dit leidt er wel toe dat het uitbetaalde bedrag per ton lager is dan 33 euro.

Het (kunstmatig) drogen van groenvoeders,¹ voornamelijk gras en luzerne, vindt in de EU plaats in ruim 200 drogerijen. Rond het jaar 2000 waren er naar schatting nog meer dan 300 drogerijen (CIDE, VNG, Europese Commissie). De drogerijen in de EU zijn voor een deel coöperaties van de aangesloten boeren en voor een deel particuliere ondernemingen.

Situatie per land

Spanje kent het grootste aantal drogerijen, namelijk 86 in 2006 met een capaciteit van bijna 2 mln. ton (Aefa, 2008). In 2005 waren er echter nog 113 drogerijen. De Spaanse drogerijen zijn vooral geconcentreerd in het noordoosten van het land, in Catatonië en in Aragon (Ebro-vallei). Daarnaast kent Spanje 6 bedrijven waar de gewassen in de zon worden gedroogd. Ruim 10% van de Spaanse productie, ruim 200.000 ton in 2005/06, wordt geëxporteerd. Hiertegenover staat een invoer door Spanje van ruim 100.000 ton. In Frankrijk is de productie grotendeels, voor circa 80%, geconcentreerd in het noorden, in het departement Champagne-Ardenne. Daarnaast zijn er drogerijen in Normandië, Bretagne, Bourgondië en naar het zuiden tegen de Pyreneeën. De grootste Franse ondernemingen met drogerijen voor luzerne (Alfalis en France luzerne) en bietenpulp (Deshy France) zijn in 2004 samengegaan in Desialis (Alfalis, 2008). Desialis neemt ongeveer 60% van de Fran-

---

¹ De producten waarvoor de steunregeling geldt, zijn vermeld in de bijlage.

se productiecapaciteit voor rekening. Van de productie van dit bedrijf wordt 35% geëxporteerd; van de totale Franse productie, in 30 drogerijen in 2007, wordt bijna 20% uitgevoerd (in 2005/06). Frankrijk importeert weinig gedroogde groenvoeders. Het gedroogde product wordt op de markt gebracht in balen en als korrels (pellets).

In Italië vindt het drogen van groenvoeders vooral plaats in de Po-vlakte. In 2006 waren er 61 drogerijen. Ruim 10% van de productie, bijna 100.000 ton in 2005/06, is door Italië geëxporteerd.

In de Noordelijke lidstaten is het aantal drogerijen vrij gering: 6 in Denemarken, 14 in het VK, maar wel zijn er 47 in Duitsland, vooral in het zuiden, in Beieren en Baden-Wurtemberg. In het zuiden van Duitsland gaat het vooral om loondrogen voor veehouders. In de nieuwe Duitse deelstaten zijn er ook nog enkele drogerijen, in het verleden waren er meer, met voornamelijk akkerbouwers als leveranciers. Het drogen van groenvoeders is in deze deelstaten en overigens ook in Tsjechië, maar een klein deel van de activiteiten van de drogerijen.

Brandstoffen en milieu

Het (kunstmatig) drogen vindt vooral plaats met de inzet van steenkolen als energiedrager; de inzet van gas zou in het algemeen te duur zijn. In enkele drogerijen in Duitsland wordt hier wel gebruik van gemaakt, maar er zijn ook drogerijen die met hout en biomassa werken. Dat is ook het geval in Tsjechië. In het VK zijn de laatste jaren enkele drogerijen van steenkool op gas of olie overgeschakeld. In Italië wordt door de meeste drogerijen methaan benut en recent ook biomassa. In Frankrijk wordt hiermee geëxperimenteerd. In Spanje is het beeld erg divers; er wordt zowel aardgas, dieselolie, stookolie als biomassa, waaronder resten van olijven en amandelen, verstoekt (AND-I, 2007 en De Bont et al., 2002).

Vanwege het energiegebruik en de daaraan verbonden emissie van CO₂ en de fijnstofproblematiek bij het gebruik van steenkolen is er discussie over de milieueffecten van de drogerijen. In de zuidelijke EU-landen speelt voorts het gebruik van irrigatiewater voor de teelt van luzerne een rol; het gaat hierbij per hectare om een groter volume dan bij de teelt van maïs en wintergewassen. Hier staat tegenover dat de teelt van vlinderbloemigen, waaronder luzerne, het voordeel biedt dat stikstof uit de lucht wordt gebonden. Met de teelt van luzerne wordt hierdoor een belangrijke hoeveelheid kunstmeststikstof bespaard (ook voor de bemesting van het volggewas) en daarmee ook op de energie, die nodig is voor de productie van de kunstmest.

Wat betreft het beslag op grond is de teelt van luzerne en gras voor de eiwitvoorziening efficiënter dan de teelt van soja; luzerne levert per hectare twee maal zoveel eiwitten op dan soja (VNG, 2008).

Kosten en kostenverschillen

De kosten van het drogen (productiekosten) liggen in de noordelijke lidstaten (Denemarken, Nederland, VK) aanzienlijk hoger dan in de zuidelijke, met daartussenin de kosten in Duitsland en Frankrijk. Het hoogste kostenniveau in Denemarken ligt (in 2004, 2005 en 2006) met ruim 150 euro per ton meer dan 100 euro hoger dan in Spanje (AND-I, 2007, p. 51). De kostenverschillen tussen de landen worden overigens niet alleen door verschillen in energiekosten veroorzaakt. Het energiekostenvoordeel van de zuidelijke ten opzichte van de noordelijke landen zou ongeveer 10 tot 15 euro per ton zijn. Andere kostenverschillen hebben betrekking op onder meer personeelskosten. Ook is de productiviteit van de drogerijen uiteenlopend. Kosten die verband houden met administratie en marketing zouden hoger zijn voor de kleinere drogerijen die zich richten op een bepaalde nichemarkt, de biologische landbouw en de paardenhouderij.

Binnen de lidstaten zijn de verschillen in kosten tussen drogerijen veelal nog groot, in Duitsland bijvoorbeeld belopen deze verschillen meer dan 30 euro per ton. Deze verschillen worden overigens mede bepaald door verschillen in de aankooprijzen van het gewas. De kosten in Spanje zijn mede laag door de wijze van verrekening tussen drogerijen en telers.

Financiële positie van drogerijen

Op basis van gegevens van ruim 50 drogerijen (ondernemingen) in Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje is het volgende beeld te geven van de financiële positie van deze bedrijfstak, overigens met de aantekening dat de verschillen tussen de ondernemingen groot zijn (AND-I, p 154):

- de rentabiliteit (nettoresultaat/omzet) is van 2004 tot 2006 gedaald van 1,9 naar 0,1%. Met een rentabiliteit van 1,9 zou de sector nog ongeveer gelijk scoren met de veevoederindustrie en de graanverwerking. Met een score van 0,1 komt de sector in een onzekere positie. Het percentage ondernemingen dat een verlies leed steeg van 25 in 2004 naar meer dan 40 in 2006. De ondernemingen in Spanje zijn het minst geraakt door de steunverlaging;
- subsidies maakten in 2004 gemiddeld nog 35% van de omzet van de ondernemingen uit, in 2006 was dit vooral door de gedeeltelijke ontkoppeling gedaald naar 12%;

- het eigen vermogen van de ondernemingen is van veel drogerijen vrij hoog (3 tot 5 maal) ten opzichte van de aangegane schulden; de solvabiliteit is dus (gemiddeld) hoger dan 75%, maar dat geldt niet voor alle drogerijen. De ondernemingen voeren in het algemeen voorzichtig financieel beleid en staan ondanks de gedaalde rendementen over het algemeen niet voor een faillissement.

Relatie teler - drogerij

Tussen de drogerijen en de telers zijn er in de EU verschillende vormen van contracten in gebruik. De contractrelaties met de telers kunnen ook binnen een drogerij uiteenlopend zijn. De belangrijkste contractvormen zijn:

1. vergoeding aan de teler per ton gedroogd product. Deze vergoeding is afhankelijk van de kwaliteit van het geleverde verse product. De teler verzorgt in dit geval meestal de oogst en de levering van het verse gewas aan de drogerij. De duur van een dergelijk contract is vaak een jaar;
2. vergoeding aan de teler per hectare met een forfaitair vastgesteld bedrag, dat afhankelijk is van de (verwachte gemiddelde) gewasopbrengst en de afstand tussen de betreffende grond en de drogerij. De teler neemt bij zulke contracten nog wel de verzorging van het gewas voor zijn rekening, maar de oogst en het transport worden uitgevoerd door de drogerij. Een dergelijk contract wordt vaak voor enkele jaren afgesloten;
3. huur van de grond van de teler waarop de drogerij het gewas teelt en oogst. De drogerij regelt ook het transport, zoals bij contractvorm 2). Het huurbedrag dat de teler ontvangt is afgestemd op de situatie in het gebied, dus op de hoogte van bedragen die worden betaald voor zaaiklaar verhuurd land;
4. betaling van de droogkosten door de teler, die het verse gewas levert en het gedroogde product weer ontvangt. Het betaalde bedrag is een vergoeding van de droogkosten minus de steun van de EU. Deze contractvorm bestaat veelal bij coöperaties waar onder meer (rond)veehouders bij zijn aangesloten. Bij coöperaties wordt de uiteindelijk te betalen droogvergoeding bepaald door de financiële resultaten over het gehele jaar.

Uit informatie in de EU (AND-I, 2007) komt het beeld naar voren dat de contractvormen 1) en 4) het meest gangbaar zijn. Het type contracten bedoeld onder 2) en 3) met vergoedingen per hectare zouden het meest voorkomen in Italië en Spanje, waarbij overigens per drogerij (ofwel per gebied) erg uiteenlopende niveaus voor de vergoedingen gelden.

De vergoedingen aan de telers per ton, zoals bedoeld onder contracttype 1), lopen ook erg uiteen tussen de lidstaten. De vergoedingen in Spanje zijn het hoogst, mede om de extra kosten van irrigatie te compenseren, gevolgd door die in het VK. Denemarken en Nederland kennen de laagste vergoedingen per ton, waarbij dient te worden aangetekend dat hierbij de invloed van de lagere vergoeding voor gras ten opzichte van luzerne een rol speelt. De vergoedingen in Duitsland, Frankrijk en Italië zijn onderling niet zo sterk uiteenlopend. Over de gehele linie is waar te nemen dat de vergoedingen na 2004 aanzienlijk zijn gedaald als gevolg van de in 2005 geïntroduceerde gedeeltelijke ontkoppeling van de steun.

Voor de vergoedingen aan de drogerij, zoals bedoeld onder contracttype 4), geldt - voorzover informatie beschikbaar is (van Duitse drogerijen) - het tegenovergestelde. Deze door de telers te betalen vergoedingen zijn na 2004 hoger geworden. Dat is ook logisch. De drogerij ontvangt door de gedeeltelijke ontkoppeling minder droogsteun van de EU en moet dus een groter deel van de totale kosten in rekening brengen bij de van zijn diensten gebruikmakende teler/afnemer. Wel kan er bij drogerijen sprake zijn van terughoudendheid in de verhoging van de gevraagde droogvergoeding, wanneer dat van belang is om het aanbod zoveel mogelijk te behouden. Dit kan inhouden dat de drogerijen hun financiële reserves hebben aangesproken dan wel genomen hebben genomen met een minder bedrijfsresultaat (zie hiervoor de eerder gepresenteerde gegevens over gedaalde rentabiliteit in 2006 ten opzichte van 2004).

Overigens kan een dergelijke strategie ook, en wellicht in nog een sterkere mate, aan de orde zijn wat betreft het (zo beperkt mogelijk) verlagen van de vergoeding aan de telers onder contractvorm 1). Hier gaat het namelijk om het vasthouden van het aanbod van telers (akkerbouwers) die in de teelt van andere gewassen, bijvoorbeeld granen, op het bedrijf mogelijk meer mogelijkheden hebben om te veranderen dan veehouders die op basis van de eigen ruwvoederteelt een gedroogd product met meer voedingswaarde voor hun (melk)vee wensen.

2.3.2 Drogen in Nederland

Het drogen vindt in Nederland plaats in 6 bedrijven. Twee drogerijen zijn particuliere bedrijven, 2 zijn coöperaties van boeren en 2 zijn in het bezit van een coöperatie. De meeste drogerijen zijn in de noordelijke provincies te vinden en een in Noord-Holland en een in Zeeland. In de jaren zestig waren er nog circa 70 drogerijen en recenter, in 2002, waren er nog 8 drogerijen. In de loop van

de jaren zijn vooral de kleinere drogerijen, met een capaciteit van minder dan 8.000 ton gedroogd product, gesloten (VNG, 2007).

De drogerijen in Nederland gebruiken (uitsluitend) steenkool als brandstof. In een van de bedrijven werd in het verleden nog wel een deel van het drogen met aardgas als brandstof uitgevoerd. Mogelijke brandstof in de toekomst in Nederland zou biomassa kunnen zijn, maar hierbij spelen transportkosten hiervan naar de drogerijen een rol. De kosten van het drogen bedragen ongeveer een derde van de totale droogkosten (afhankelijk van de prijsverhoudingen, zie ook hoofdstuk 3). Het droogseizoen loopt normaliter van eind april tot en met medio november. Naast gras en luzerne drogen enkele drogerijen ook producten van de aardappelverwerkende industrie en bietenpulp. De drogerijen in Nederland zijn gecertificeerd volgens de eisen van voedselveiligheid (HCAPP, GMP+) en de biologische landbouw (SKAL).

Omvang en samenstelling van de productie

De productie van gedroogde groenvoeders vertoont sinds 2000 een dalende tendens. Voor de eeuwwisseling lag de jaarlijkse productie ruim boven de 200.000 ton, maar de laatste jaren is dit met het sluiten van enkele drogerijen zeker niet meer het geval (zie tabel 2.4 en eerder 2.2). Vooral in 2005 is de productie, net als in de meeste EU-landen, fors gedaald door de gedeeltelijke ontkoppeling van de steun die toen van kracht werd. In 2006 is de productie nog verder teruggevallen, mede door de in dit verband voor de drogerijen ongunstige weersomstandigheden (droge, warme zomer). De daling van de productie in Nederland in 2006 is wel groter dan in andere EU-landen (zie tabel 2.2).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Productie	214	181	203	170	217	178	138	168
Invoer	18	21	17	19	16	25	34	21

Bron: CBS en VNG.

Het aandeel grasbrok in de Nederlandse productie loopt terug. Van de geproduceerde hoeveelheid in 2007 bestond nog ruim de helft uit grasbrok. De andere helft bestond voornamelijk uit luzerne of een mengsel van gras en luzerne. Het overgrote deel van de geproduceerde grasbrok (60%) wordt (terug)geleverd aan boeren en de rest wordt afgezet aan de diervoederindustrie.

Het aandeel luzerne dat wordt (terug)geleverd aan boeren ligt aanzienlijk lager en bedraagt circa 30%. Dit betekent dat het afgelopen jaar ruim 90.000 ton beschikbaar is gekomen uit de binnenlandse productie voor afzet aan (vooral) de diervoederindustrie. Daarnaast wordt jaarlijks circa 20 à 25.000 ton luzernepellets, voornamelijk vanuit Frankrijk, ingevoerd. Er vindt vanwege de transportkosten geen invoer van balen plaats. De uitvoer in 2006 kwam uit op circa 45.000 ton (mededeling VNG, 2008) en gaat naar ondermeer Duitsland, België, Engeland en Denemarken. Ook Japan is tegenwoordig een belangrijke afnemer van gedroogde groenvoeders. Doorlopende informatie over de omvang van de uitvoer is overigens niet nauwkeurig te geven omdat de cijfers uit de Statistiek van de Buitenlandse Handel (van het CBS) hier geen voldoende uitsluitsel over bieden.

Meer accent op voeders in balen

De laatste jaren komt de nadruk meer te liggen op de productie in balen van gemiddeld circa 350 kg. Dit geldt als een groeimarkt; in 2006 bedroeg de productie ongeveer 35.000 ton, in 2007 circa 45.000 ton. Dus een kwart tot een derde wordt in de vorm van balen geproduceerd. Drogerijen hebben geïnvesteerd in balenpersen. De afzet in balen ondervindt minder concurrentie dan de afzet in pellets, die moet concurreren met mengvoeders. De kosten van de productie en van het transport bij de afzet van balen zijn wel hoger, ongeveer 15 euro per ton (VNG, 2008).

De biologische markt

Ongeveer 15% van de totale productie van gedroogde groenvoeders in Nederland betreft biologische producten. Van de ruim 25.000 ton is bijna de helft luzerne voor de handel, terwijl van het gedroogde gras een groot deel (10.000 ton) als loondrogen voor de (melk)veehouder naar het biologische bedrijf wordt teruggeleverd. Overigens is het telen van biologische luzerne niet erg problematisch, bij de gangbare teelt wordt al nauwelijks of geen kunstmest en gewasbescherming toegepast. Wel dient het telende bedrijf als geheel biologisch te zijn volgens de SKAL-voorwaarden.

Kwaliteitsaspecten

Gedroogde groenvoeders hebben, naast de genoemde aantrekkelijke eigenschappen voor de gezondheid en dergelijke van het vee, ook als kenmerk dat ze voorzien in de behoefte aan ggo-vrije plantaardige eiwitten en onverzadigde vetzuren (omega 3 en 6).

Financiële positie en werkgelegenheid drogerijen

De vermogenspositie van de Nederlandse drogerijen loopt ook sterk uiteen van goed, met een goede solvabiliteit (verhouding eigen ten opzichte van totaal bedrijfsvermogen) tot matig; enkele bedrijven laten namelijk een aanzienlijk minder goed beeld zien (KvK, 2008; gegevens tot en met 2005).

De meeste ondernemingen hebben ongeveer 20 tot 25 medewerkers in vaste dienst. In totaal zijn er circa 145 mensen werkzaam bij de drogerijen. De totale werkgelegenheid in de sector schommelt tussen de 250 en 300 werknemers.

Door de seizoensgebonden productie heeft een deel van de werknemers een tijdelijk arbeidscontract. De werkgelegenheid in de plattelandsregio's waar de drogerijen zijn gevestigd is over het algemeen bescheiden van omvang. De drogerijen vervullen dan ook een vrij belangrijke rol in sociaal opzicht.

Relatie telers en verwerkers - steunvoorwaarden

Om voor de steunregeling in aanmerking te komen moet een boer jaarlijks bij het indienen van de 'Gecombineerde opgave voor de landbouwtelling etc.' opgave doen van de oppervlakten bij de Dienst Regelingen van LNV. De percelen die voor droogsteun in aanmerking komen, moeten hierbij worden opgegeven. Naast de oppervlakte van de percelen moet worden opgegeven welk gewas men wil laten drogen. Vervolgens kan de boer een droogcontract afsluiten met een drogerij. Het droogcontract moet jaarlijks worden afgesloten en bij het afsluiten moet een perceelsregistratie worden ingediend. Het is toegestaan om in een seizoen meerdere sneden van hetzelfde perceel te laten drogen. Een contract voor de steunregeling gedroogde voedergewassen is vrijblijvend voor beide partijen. Zowel de drogerij als de producent is niet gebonden aan een leveringsplicht.

Ontwikkeling van de mengvoederproductie

De mengvoederproductie in Nederland, waar een deel van de gedroogde groenvoeders een bestemming vindt, schommelde aan het begin van de jaren negentig tussen de 16 en 17 miljoen ton. De productiecijfers in tabel 2.5 zijn overigens inclusief de productie van kalvermelkpoeder. Vanaf 1996 is er een duidelijke neergaande lijn in de omvang van de mengvoederproductie. Vooral de productie van varkensvoeders is de afgelopen 10 jaar, onder meer door het mestbeleid, afgenomen. De daling ervan beloopt circa 2,5 miljoen ton.

Tabel 2.5 Mengvoederproductie in Nederland en de EU-15 (x miljoen ton)							
	1995	2000	2002	2004	2005	2006 (vl)	2007 (vl)
Rundveevoerders							
Nederland	4,04	3,54	3,31	3,32	3,18	3,14	3,14
EU-15	35,7	34,2	35,5	36,2	35,8	35,8	.
Mengvoerders totaal							
Nederland	16,46	14,65	13,35	13,27	12,98	13,33	13,75
EU-15	121,7	124,4	127,2	128,4	126,7	126,2	.

Bron: Productschap Diervoeders en Fefac.

Ook de productie van rundveevoerders laat een daling zien en wel gedurende de laatste 25 jaar met circa 2 miljoen ton. Een ruimer aanbod van vochtige diervoeders uit de voedingsmiddelenindustrie en de melkquotering zijn de belangrijkste redenen voor deze daling, naast de invloed van het mestbeleid, waardoor veehouders minder jongvee zijn gaan aanhouden. Door de melkquotering en de jaarlijkse productiviteitsstijging is het aantal melkkoeien aanzienlijk afgenomen. Door de dalende melkveestapel is de vraag naar mengvoer vanuit de Nederlandse melkveehouderij sterk afgenomen. Daarnaast is de afzet van enkelvoudige voeders of een mix van producten in omvang toegenomen. In tegenstelling tot de ontwikkeling in Nederland is de mengvoederproductie in de EU-15 nauwelijks of niet gedaald. Een productiekrimp vanwege het mestbeleid speelt buiten Nederland in de meeste andere EU-landen nauwelijks of geen rol.

Van de geproduceerde rundveevoerders bestaat in Nederland slechts een klein deel uit voeders voor de vleesproductie. In andere EU landen is dit aandeel veel groter waardoor de invloed van de dalende melkveestapel van minder invloed is op de omvang van de productie van mengvoerders voor de rundveehouderij. Daarnaast bestaat in andere EU-landen een groter deel van het verstrekte voer uit enkelvoudige voeders.

Beschikbare veevoedergrondstoffen

De grondstoffen die de Nederlandse mengvoederindustrie verwerkt zijn slechts voor een beperkt deel afkomstig van eigen bodem. Een belangrijk deel van de verwerkte producten, zoals granen, raapzaadschroot en voerweten wordt ingevoerd uit andere EU-landen, vooral Frankrijk en Duitsland. Producten die beschikbaar komen bij de verwerking van oliehoudende zaden, waaronder sojaschroot en palmpitschilfers worden grotendeels van overzee

aangevoerd. Brazilië en Argentinië en landen in het Verre Oosten zijn de belangrijkste leveranciers. Vooral door invoer is circa 14 à 15 miljoen ton (droge) veevoedergrondstoffen beschikbaar voor de Nederlandse markt. Een klein deel hiervan, circa 1 miljoen ton, wordt als enkelvoudig voeders afgezet. Het overige deel wordt afgezet naar de mengvoederindustrie.

Gedroogde groenvoeders in mengvoeders

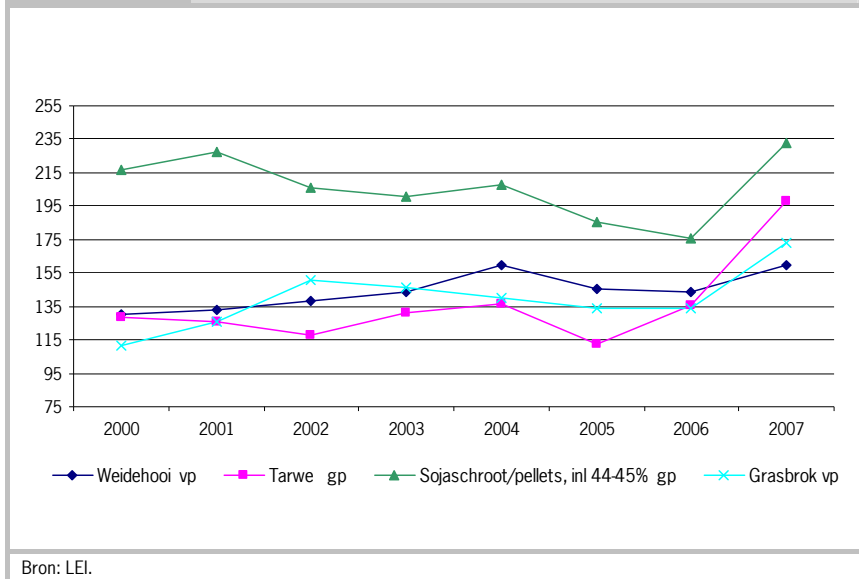
Van de totale productie van (als volume gedurende de laatste jaren) 170.000 ton gras- en luzernebrok wordt circa 80.000 ton als zodanig (teruggeleverd aan boeren. De overige 90.000 is beschikbaar voor de mengvoederindustrie (hierbij wordt voor in- en uitvoer even uitgegaan van een evenwicht). Dit is, gezien het voorgaande, duidelijk minder dan 1% van de in totaal in Nederland verwerkte hoeveelheid veevoedergrondstoffen.

Naast de (droge) veevoeders wordt in Nederland jaarlijks circa 5 miljoen ton aan vochtige voeders afgezet. Deze producten zijn afkomstig van de voedingsmiddelenindustrie en worden vanwege de (te hoge) energiekosten niet gedroogd. Van de genoemde circa 5 miljoen ton wordt ongeveer eenderde deel naar de melkveehouderij afgezet en tweederde deel vindt een weg naar varkenshouderijbedrijven.

Prijzontwikkeling veevoeders

In figuur 2.1 is de prijzontwikkeling van een aantal veevoedergrondstoffen in Nederland weergegeven. De groothandelsprijs van tarwe schommelt vanaf 2000 tot 2006 binnen een bandbreedte van 115 tot 135 euro per ton. De prijzen van grasbrok zitten tot 2002 in een stijgende lijn, maar laten vervolgens een lichte daling zien. De trend van de prijs van sojaschroot is vanwege goede oogsten in Zuid-Amerika tot 2006 dalend. In de tweede helft van 2006 is er sprake van een omslag op de graanmarkt en veevoedergrondstoffen in het algemeen. Tegenvallende oogsten en een grotere vraag naar maïs in Noord-Amerika ten behoeve van de productie van bio-ethanol resulteerden in oplopende prijzen. Afnemende wereldvoorraden, een tegenvallende graanoogst in 2007 in de EU en een misoogst in Australië waren de belangrijke redenen voor een forse prijsstijging. De prijzen van de eiwitrijke grondstoffen zijn onder aanvoering van de sojabonenprijs in de tweede helft van 2007 eveneens sterk gestegen.

Figuur 2.1 Prijsontwikkeling van veevoeders in euro per ton, exclusief btw

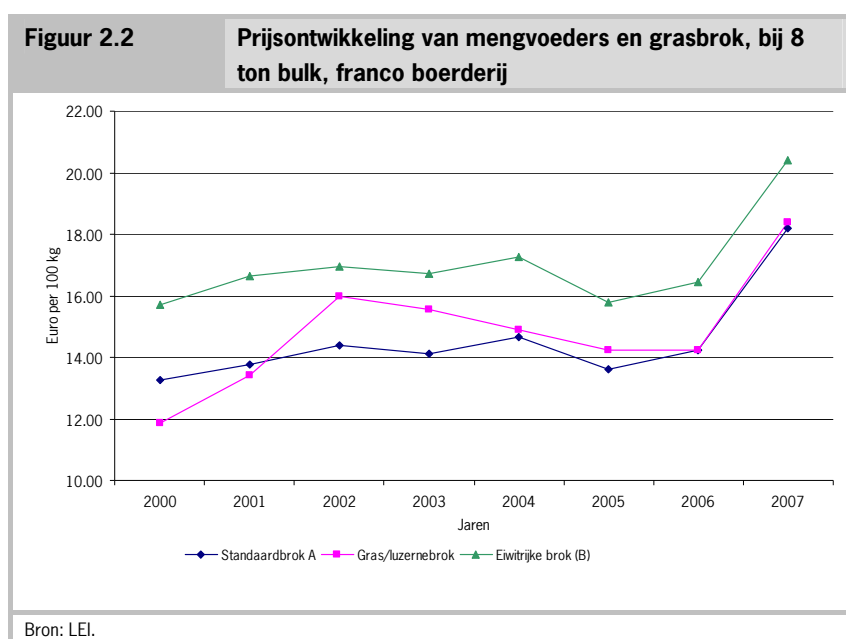
Door de spilfunctie van graan en sojabonen zijn de prijzen van de overige grondstoffen eveneens fors aangetrokken. Ondanks de gunstige oogstverwachtingen in het voorjaar van 2008 in Zuid-Amerika blijft de stemming op de markt van sojabonen onrustig. Op termijn tenderen de prijzen echter duidelijk lager. De graanprijs lijkt inmiddels (in het voorjaar van 2008) het hoogste punt achter zich te hebben gelaten. Door het hoge prijsniveau, en daarnaast in de EU het opschorten van de braakregeling, is er aanzienlijk meer graan uitgezaaid. De verwachtingen voor de nieuwe oogsten zijn hoopgevend. Hierdoor bevinden de graanprijzen zich de laatste maanden in een dalende lijn. De werkelijke omvang van de oogst zal in de tweede helft van dit jaar bepalend zijn voor de hoogte van de graanprijzen.

Ontwikkeling verbruikersprijzen

Figuur 2.2 geeft de ontwikkeling weer van de prijzen die de veehouder bij aankoop van mengvoer betaalt. De prijsontwikkeling van grasbrok vertoont veel overeenkomsten met de prijzen van standaardbrok en eiwitrijke brok voor rundvee. Eventuele prijsafwijkingen kunnen worden veroorzaakt omdat het hier kalenderjaarprijzen betreft die zijn berekend door de maandprijzen te wegen met de afzet per maand. Prijsontwikkelingen binnen een jaar kunnen hierdoor

een afwijkende invloed op het jaargemiddelde hebben omdat de afzet van de producten over het gehele jaar niet parallel loopt. De prijs van standaardbrok is door de sterke stijging van de grondstoffenrijzen (in het voorjaar van 2008) opgelopen tot circa 24 euro per 100 kg, inclusief btw.

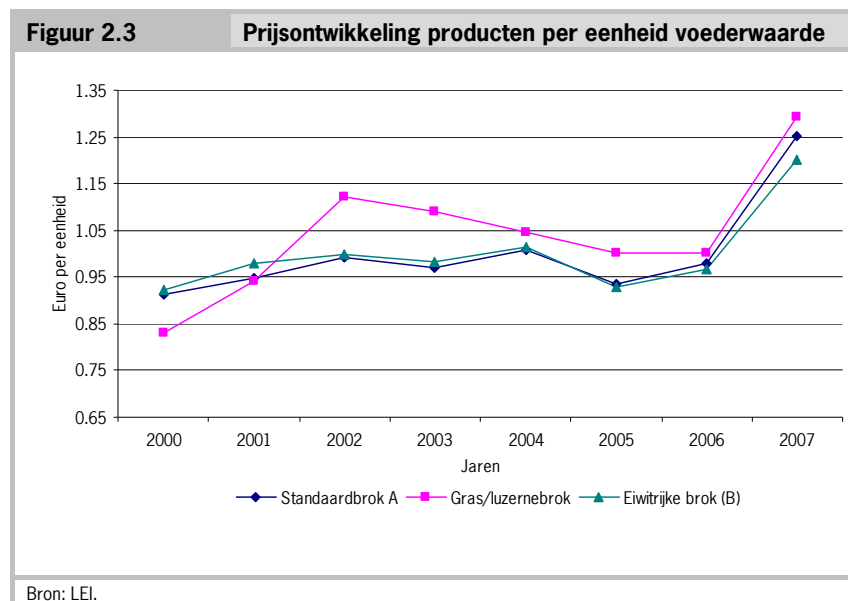
De verbruikersprijs van grasbrok voor de veehouders liep in het voorjaar van 2008, voor het begin van het nieuwe droogseizoen, door gebrek aan aanbod op tot bijna 30 euro per 100 kg, inclusief btw. Dit is het hoogste prijsniveau dat ooit is bereikt, het geldt overigens voor slechts een beperkt deel van de productie. Hierdoor was de marktprijs van grasbrok korte tijd aanzienlijk hoger dan de prijs op basis van de voederwaarde. Overigens zijn naast de voederwaarde nog andere eigenschappen van de gedroogde groenvoerders, zoals smaak, reuk, structuur (vezels), samenstelling (caroteen) en daarmee de gunstige effecten voor de gezondheid en de productie van de dieren, van belang voor de marktprijs.

Door gras te laten drogen heeft de rundveehouder op deze wijze invloed op de kwaliteit van het gewonnen product; hij is niet afhankelijk van het weer zoals bij drogen op het land. Tevens kan hij op deze wijze krachtvoer vervangen omdat de koeien grotere hoeveelheden kunnen opnemen. In de winter-

rantsoenen kan hierdoor op eiwit worden bespaard. Daarnaast is het gedroogde gras een waardevolle caroteenbron en bevat het in de vorm van balen vezels, van belang voor de penswerking.

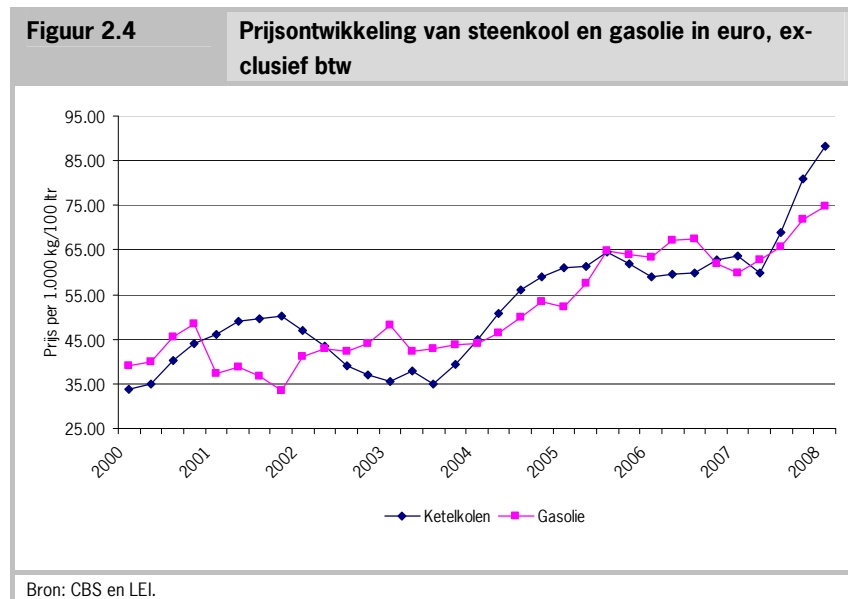
De voederwaarde van de producten is van grote invloed op de prijsontwikkeling van de verschillende veevoedergrondstoffen. In figuur 2.3 is aan de hand van de voederwaarde van de betreffende producten de prijsontwikkeling nogmaals in beeld gebracht. De figuur laat zien dat de prijzen zich in grote lijnen volgens hetzelfde patroon ontwikkelen. Soms is de prijs van gras/luzernebrok wat hoger dan van de vergelijkbare producten. Dat positieve verschil kan samenhangen met de genoemde extra kwaliteitsaspecten waarde van het gedroogde product. De prijs van gedroogde luzerne is overigens gemiddeld hoger dan van gedroogd gras. De prijzen van balen gedroogde groenvoeders zijn bovendien hoger dan van pellets.

Energiemarkt

Zoals eerder al opgemerkt zijn de droogkosten een belangrijke factor in het productieproces. Voor het drogen van gras en luzerne wordt veelal steenkool gebruikt. Steenkolen worden ingevoerd van overzee en de belangrijkste toeleverancier is Zuid-Afrika. Figuur 2.4 laat de prijsontwikkeling van steenkool en gasolie zien. De prijs van steenkool die is weergegeven heeft betrekking op

de invoerprijs van ketelkolen te Rotterdam die door het CBS wordt vastgelegd.

Uit de figuur blijkt dat de prijs van steenkool vanaf 2003 fors is opgelopen. In de eerste helft van 2008 is de prijs gestegen tot rond de 90 euro per ton. Deze stijgende lijn vertoont een parallel met de prijsontwikkeling van aardolie waarvan de prijs in februari 2008 de 100-dollargrens per vat doorbrak. Nadien is de prijs van aardolie verder opgelopen en schommelt nu (mei 2008) rond de 120 tot 130 dollar per vat. Als gevolg van de sterke stijging van de olieprijsen op de wereldmarkt is de prijs van gasolie eveneens sterk gestegen (figuur 2.4). Hoe de prijs van aardolie zich de komende tijd ontwikkelt, valt moeilijk te voorspellen. De meningen van de analisten zijn hierover verdeeld. Enerzijds heerst de mening dat de prijs van aardolie zwaar is overgewaardeerd en een prijs van rond de 80 dollar een meer reële waarde is. Anderzijds verwacht een deel van de analisten dat de prijs nog verder oploopt richting 150 dollar per vat. Voor de middellange termijn zijn de meningen meer eensgezind en wordt een prijsdaling verwacht.

Vooralsnog (zie ook hoofdstuk 3) moet voor het berekenen van de kosten van drogerijen echter wel uitgegaan worden van een duidelijk hoger energiekostenpeil dan in voorgaande jaren.

2.4 Teelt van groenvoeders

Teelt in de EU

Gras en luzerne zijn in de EU de belangrijkste gewassen die kunstmatig worden gedroogd. De teelt van luzerne hiervoor vindt meer naar het zuiden plaats, vooral in Frankrijk en Spanje, terwijl het kunstmatig drogen van gras meer in het noorden van de EU is te vinden. In de EU wordt, uitgaande van een gemiddelde opbrengst van ongeveer 10 ton gedroogd product per ha omgerekend¹ ongeveer 450.000 ha voedergras (luzerne en gras) voor de drogerijen geteeld. Dit is minder dan 1% van het totale areaal grasland en voedergrassen in de EU.

In Spanje is in 2007/08 ruim 160.000 ha luzerne geteeld door ruim 14.000 telers (Aefa, 2008). De luzerneteelt in Frankrijk omvatte tot voor enkele jaren ongeveer 100.000 ha, in 2005/06 nog 88.000 ha. In Frankrijk wordt de teelt verzorgd door ongeveer 10.000 agrariërs. In Italië werd in dat jaar circa 75.000 ha luzerne voor het drogen geteeld door circa 3.500 agrariërs. Overigens wordt niet alle in de EU geteelde luzerne gedroogd, maar bijna een kwart van de met luzerne beteelde oppervlakte (AND, 2007).

In de Noordelijke EU-landen is gras het dominerende gewas voor de drogerijen. Gemeten naar oppervlakte is het aandeel van gras het hoogst in Duitsland (90%), Denemarken (circa 80%) en Nederland (ruim 60%). In Italië is overigens 25% van het areaal gewassen voor de drogerijen grasland.

De teelt vindt vanwege de hoge transportkosten van het verse gewas voor het overgrote deel plaats op een vrij korte afstand van de drogerijen; voor meer dan de helft op minder dan 20 kilometer, slechts voor enkele procenten op meer dan 30 kilometer. In Nederland worden de groenvoeders voor het grootste deel (ongeveer 75%) geleverd van percelen binnen een straal van ongeveer dertig kilometer van de drogerijen. Voor de benutting van de droogcapaciteit wordt ook wel over een langere afstand aangeleverd.

Belang voor groepen agrariërs

De teelt van gewassen voor de drogerijen is voor verschillende groepen agrarische bedrijven van belang. Voor akkerbouwers is niet alleen van belang dat de teelt van deze gewassen, vooral luzerne, een voldoende hoog saldo ople-

---

¹ De gewassen worden meerdere malen, veelal 3 tot 4 keer, per jaar gemaaid en geoogst. Voor gras geldt dat de geleverde sneden vaak niet van dezelfde percelen afkomstig zijn, bij luzerne is dat meestal wel het geval. De percelen waarvan de opbrengst wordt gedroogd moeten (in Nederland) als zodanig worden opgenomen in het overzicht van de gewaspercelen van de gecombineerde opgave (waarin ook de Landbouwtelling is opgenomen) aan de Dienst Regelingen (DR).

vert, maar ook dat het past in het bouwplan en in het kader van de verruiming van de vruchtwisseling bijdraagt aan de gezondheid en structuur van de grond. Ook kan met de teelt van luzerne, een diepwortelend, blijvend groen gewas,¹ bodemerosie tegen worden gegaan, bijvoorbeeld in Spanje.

Voor melkveehouders kan de teelt een bijdrage leveren aan de verbetering van de eigen voerverzorging; het gedroogde voer bespaart op de aankoop van mengvoer. Voor intensieve veehouderijbedrijven, bijvoorbeeld met konijnen, kan het gedroogde voer een aantrekkelijk product zijn. De gedroogde producten hebben verschillende positieve effecten voor de gezondheid, vruchtbaarheid en productiviteit van het vee (penswerking runderen en schapen, caroteen, omega 3 en 6, weerstand tegen bacteriën en dergelijke).

Voor biologische bedrijven met vee is de teelt van belang om de voorziening met biologisch geteeld voer te completeren; het vervangt de aankoop van mengvoer, waarbij de prijs van biologisch mengvoer aanzienlijk hoger is dan het gangbare product (de prijs van biologische A-brok is momenteel, juni 2008, circa 45 euro). De 'eigen' voederverzorging is momenteel van extra betekenis bij het aanscherpen van eisen wat betreft het gebruik van biologisch voer. De aankoopprijs van biologisch gedroogd product is overigens circa 30% hoger dan van het vergelijkbare gangbare product (VNG, 2008).

Prijzen van (verse) groenvoeders

Door de drogerijen wordt, wanneer geen sprake is van loondrogen, aan de teler een bepaalde prijs betaald voor het geleverde product (luzerne of gras), aan de hand van het gewicht van het gedroogde product (zie eerder onder contractvormen, type 1). Openbare markt- of beursnoteringen voor dergelijke verse gewassen zijn er niet. De op basis van enquêtes bepaalde (gemiddelde) prijzen (voor het gedroogde eindproduct) in de verschillende landen laten het volgende beeld zien (tabel 2.6, AND-I., p. 60):

- de prijzen van (ongedroogde) luzerne zijn in de periode 1995-2007 gedaald met ruim 35%, van 98 naar 62 euro per ton;
- de prijzen van het (ongedroogde) gras zijn in dezelfde periode eveneens met ruim 35% gedaald, van 68 naar 42 euro per ton.

De prijsdaling zou voor beide gewassen vrijwel gelijk zijn aan de vermindering (met circa 35 euro) van de gekoppelde steun per ton gedroogd product.

¹ Andere positieve punten van luzerne zijn: het brengt als diepwortelend gewas humus in de grond, zorgt voor verticale drainage, het behoeft geen stikstofkunstmestgift, maar levert nog 2 jaar stikstof op, waardoor de volgteelttarwe 10 tot 15% meer korrelopbrengst kan op leveren.

De prijsdaling is vooral groot in de periode 2004-2006, dus juist wanneer de gedeeltelijke ontkoppeling is doorgevoerd (2005). In die jaren 2004-2006 is de (relatieve) prijsdaling bij gras aanzienlijk groter dan bij luzerne. Overigens laat de prijs van beide gewassen in 2007 enig herstel zien ten opzichte van het dieptepunt in 2006. Dit kan verklaard worden door de graanprijsstijging in 2007.

Tabel 2.6		Prijsontwikkeling gedroogde groenvoeders, betaald aan telers (euro per ton en indices, 1995=100)					
	1995	2000	2004	2005	2006	2007	Vershil 2004-2006
Luzerneprijs a)	98	88	81	65	58	62	-22
Index luzerne prijs	100	89	82	66	59	63	-23
Gras prijs b)	68	65	66	48	36	42	-30
Index grasprijs	100	96	96	70	53	62	-43

a) gemiddelde van Italië, Frankrijk, VK en Spanje; b) gemiddelde van Denemarken, Duitsland en Nederland.
Bron: ANDI, enquête.

Teelt in Nederland

De teelt voor de drogerijen omvat 15 tot 20.000 ha, het merendeel hiervan is grasland. De teelt van te drogen groenvoedergewassen vindt plaats op ongeveer 4.500 landbouwbedrijven; in het jaar 2000 waren er nog circa 5.000 telers.

Het areaal luzerne omvat de laatste jaren (2006, 2007) omstreeks 6.000 ha; het areaal laat van jaar tot jaar enige verandering zien (tabel 2.7). Luzerne wordt, als meerjarig gewas (drie of vier jaar) vooral op kleigrond verbouwd op akkerbouwbedrijven in Groningen, Flevoland, Noord-Holland en Zeeland. Het gras voor de drogerijen komt voornamelijk van (melk)veebedrijven in Friesland, Drenthe en Overijssel.

Voor een deel gaat het om biologische gewassen die (op gemengde biologische bedrijven) worden geteeld als vervanger van aan te kopen biologisch voer. Het aandeel biologisch geteeld is bij luzerne de laatste jaren ongeveer 10% (tabel 2.7). Op basis van de in de tabel gepresenteerde gegevens van de landbouwtelling is niet vast te stellen of het percentage biologisch gras voor de drogerijen ook omstreeks 15% is, waar VNG van uitgaat.

2.5 De markt van gedroogde groenvoeders

De Europese markt voor plantaardige eiwitten

De EU(-25) is met een productie van 13 mln. ton eiwitrijke producten voor ongeveer een kwart zelfvoorzienend op dit gebied. In het totale verbruik van eiwitrijke producten van ruim 50 mln. in de EU - hierbij is de eigen voorziening op landbouwbedrijven buiten beschouwing gelaten - heeft het gedroogde product een aandeel van circa 8%. Het overgrote deel van de in de veehouderij van de EU benutte eiwitrijke producten (meer dan 30 mln. ton ofwel ruim 60%) bestaat uit sojaschroot. Nagenoeg de gehele omvang hiervan wordt geïmporteerd. In die zin kan het beleid van de EU om de voorziening van eiwitproducten te verbeteren niet erg geslaagd worden genoemd.

De Europese markt voor gedroogde groenvoeders

Het overgrote deel, ongeveer 70% van de (in de EU geproduceerde, van Europese invoer is geen sprake) gedroogde voeders wordt als zodanig als diervoeder benut, in de vorm van balen of in korrelvorm (pellets), en dus niet gemengd met andere veevoedergrondstoffen. De overige circa 30% wordt wel in mengvoeders opgenomen. De belangrijkste bestemmingen van de gedroogde voeders staan in verband met vorm waarin het product hoofdzakelijk beschikbaar komt voor gebruik. De belangrijkste afzetmarkt is namelijk de melkveehouderij, voor meer dan 60%, en daaropvolgend de (melk)schape- en geitenhouderij met bijna 20%. De konijnenhouderij is in omvang het derde belangrijke marktsegment. De afzet naar de paardensector is in de EU nog van beperkte omvang, het omvat circa 2% van de gedroogde groenvoeders, maar laat wel enige groei zien. Andere kleine afzetmarkten zijn de vleesveehouderij en de varkens- en de pluimveehouderij. De omvang van aankopen voor deze laatste veehouderijtakken door de mengvoerindustrie is afhankelijk van de prijsverhoudingen op de veevoergrondstoffenmarkt.

Gedroogd voeder wordt gewaardeerd door de mengvoederindustrie vanwege de kwaliteit, niet alleen wat betreft eiwitgehalte, ruw vezelgehalte en caroteen. Ook zou het product voor melkvee positieve effecten hebben voor de gezondheid, productiviteit en vruchtbaarheid. Om die reden zouden bepaalde melkveehouders het product ook in het rantsoen houden bij een naar verhouding hoger prijs- of kostenniveau. Hetzelfde geldt voor bepaalde veehouders met melkschape en melkgeiten. Voor houders van leghennen is van belang dat met het caroteen in gedroogd voeder de eierdooier beter kleurt.

Bestemming van de Nederlandse gedroogde groenvoeders

Nederland heeft wat betreft de bestemming van de gedroogde groenvoeders naar diercategorieën een enigszins van het hiervoor gepresenteerde EU-gemiddelde afwijkend beeld. Het accent in Nederland ligt meer op diercategorieën (vooral paarden, konijnen), waarbij hogere prijzen zijn te realiseren (marktaandeel in %, bron VNG):

- melkvee 40; vleesrunderen 5; schapen 7;
- paarden 15; konijnen 14;
- varkens 8; pluimvee 9;
- gezelschapsdieren 2.

Prijzen van gedroogde groenvoeders

Tussen de landen in de EU bestaan er grote prijsverschillen voor de gedroogde groenvoeders, zowel tussen de lidstaten als binnen sommige landen. De hoogste prijzen zijn vastgesteld in het VK (186 euro per ton luzerne pellets in 2006), de laagste in Italië (89 euro). Het lage prijsniveau in Italië houdt verband met de lagere kosten; omdat het gewas al een laag vochtgehalte heeft voor het drogen zijn de droogkosten laag. Daarnaast wordt het gewas in Italië, dat in tegenstelling met veelal in Spanje, niet geïrrigeerd. Spanje noteerde in 2006 met 98 euro de op een na laagste prijs. Nederland kende de op een na hoogste prijs met 136 euro (tabel 2.7, zie bijlage 5).

In vergelijking met de prijzen in het verleden (1995, 2000) is er in de jaren nadien in de meeste landen een stijging waar te nemen, behalve in Italië. In Nederland waren de prijzen in de afgelopen drie jaar (2005, 2006, 2007) echter wel lager dan in het 'recordjaar' 2004.

De grote prijsverschillen voor de gedroogde producten tussen de landen kunnen overigens ook verband houden met de vrij hoge transportkosten van deze volumineuze producten; het transporteren over de weg over een afstand van 500 kilometer zou 45 euro per ton kosten.

Gemiddeld zijn de prijzen van het gedroogde product in balen hoger dan in pellets. Voor Nederland geldt dat zeer duidelijk (zie tabel 2.9). Dit prijsverschil houdt niet alleen verband met de hogere droogkosten voor balen (maximum temperatuur lager, droogproces langer), maar vooral met het feit dat het product in balen vanwege de (vezel)structuur ook een duidelijke meerwaarde in de diervoeding heeft ten opzichte van de pellets.

Opgemerkt zij nog dat de prijs hoger is voor luzerne dan voor gras om de volgende redenen: (meer) verteerbare vezels voor rundvee, paarden en konijnen, het zorgt voor een donkerder (oranje) gekleurde eierdooier en het verhoogt de vruchtbaarheid van schapen.

Tabel 2.8 Prijzen van verschillende gedroogde groenvoeders in landen van de EU, af drogerij, in euro per ton

Land	Product	1995	2000	2004	2005	2006	2007	Vershil 2004-2006
Spanje	Luzerne balen	106	105	113	119	110	113	-3
Italië		142	120	119	106	106	117	-13
Verenigd koninkrijk (VK)		145	152	162	168	174	180	+12
Tsjechië		118	128	100	102	95	117	-5
Spanje	Luzerne pellets	93	94	95	108	98	104	+3
Italië		100	110	105	97	89	95	-16
Frankrijk		116	113	134	113	106	121	-27
VK		125	122	176	182	186	193	+10
Tsjechië		113	119	122	115	110	121	-11
Duitsland		99	104	105	113	113	113	+8
Spanje	Gras	.	107	98	108	99	103	+1
Duitsland	Balen	59	67	57	79	83	74	+26
Nederland	Gras pellets	118	104	138	130	136	132	-3
Italië		.	70	83	80	78	80	-5
VK		163	137	162	164	170	179	+9
Duitsland		81	77	85	102	111	107	+27

Bron: AND-I.

Tabel 2.9 Prijzen van gedroogde groenvoeders (gras en luzerne) in Nederland, af drogerij, in euro per ton

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007 (eerste semester)
Balen	140	140	159	150	150	150	150
Pellets	87	109	115	103	120	98	110

Bron: VNG.

2.6 Economische en regionale betekenis sector

In de EU

De drogerijen in de EU hebben een omzet van ongeveer 550 mln. euro (uitgaande van de waarde van het product van ruim 100 euro per ton in de afgelopen jaren, voor de stijging van de graanprijzen vanaf de oogst in 2006). In verhouding met de totale omzet van de Europese veevoederindustrie (61 mld. euro in 2006) zou het gaan om bijna 1%.

De toegevoegde waarde van de droogsector zou, inclusief de steun van de EU, ongeveer een kwart tot 30% van de omzet bedragen. De toegevoegde waarde van circa 150 mln. euro is nagenoeg gelijk aan de kosten van de huidige marktordening (zie hoofdstuk 2.2) en ongeveer de helft van de kosten voor de herziening van het beleid in 2005.

De drogerijen in de EU bieden werk aan ongeveer 4.500 mensen, ongeveer 3.000 direct en 1.500 indirect. In de drogerijen zelf werken ruim 1.500 mensen, waarvan meer dan 500 in kaderfuncties en 1.000 in het productieproces. Het transport en onderhoud bieden werk aan zo'n 1.200 mensen en in de landbouw zijn zo'n 1.000 verbonden aan de teelt van de gewassen. Een deel van de werkgelegenheid is tijdelijk, seizoengebonden.

Gezien het zwaartepunt van de droogactiviteiten in het zuiden van de EU, is daar ook de meeste hieraan verbonden werkgelegenheid te vinden. Gerekend naar aandeel in de werkgelegenheid op lokaal niveau zijn de drogerijen echter van relatief grote betekenis in de regio Champagne (Frankrijk) en ook plaatselijk in Noord-Nederland.

Europese export

Van de in de EU geproduceerde gedroogde producten wordt per saldo een relatief klein deel, de netto-uitvoer is ongeveer 5%, naar landen buiten de EU geëxporteerd, vooral naar Marokko. De uitvoer komt voor een belangrijk deel uit Italië en daarnaast ook uit Frankrijk. Vanuit Nederland wordt naar buiten de EU geëxporteerd naar Japan.

In Nederland

De Nederlandse drogerijen bieden - met een productie van 182.000 ton in 2006 (respectievelijk 168.000 in 2007) - op jaarbasis werk aan ongeveer 150 arbeidskrachten. Het aantal met de productie verbonden werknemers is in totaal weliswaar groter, circa 250 tot 300, omdat het voor een deel van de mensen gaat om seizoenarbeid.

De Nederlandse drogerijen hebben, zoals eerder vastgesteld, enige sociaaleconomische betekenis in de betreffende plattelandsgebieden. De toegevoegde waarde van de sector bedraagt, afhankelijk van de prijsverhoudingen en het productievolume, in de orde van grootte van 5 tot 10 mln. euro per jaar.

Nederland exporteert jaarlijks een deel van gedroogde producten (45.000 ton in 2006). De producten gaan vooral naar het VK, België en Duitsland (CBS). De ingevoerde hoeveelheid gedroogde groenvoeders is geringer van omvang, namelijk circa 20.000 ton, vooral uit Frankrijk.

3 Effecten van ontkoppeling droogsteun

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een analyse gepresenteerd van de mogelijke gevolgen van een (volledige) ontkoppeling van de steun voor het drogen van groenvoeders. De analyse richt zich vooral op Nederland. Wat betreft de gevolgen van de ontkoppeling, dus het vervallen van de steun aan de drogerijen, wordt onderscheid gemaakt naar de drogerijen (in 3.2) en de teelt (in 3.3). In samenhang met de gevolgen voor deze beide delen van de productieketen wordt (in 3.4) nog ingegaan op de gevolgen voor de economie en de werkgelegenheid.

Uitgangspunten

In de analyses zijn de uitgangspunten van belang. Dit betreft onder meer de opbrengstprijzen van het gedroogde product en wat betreft de kosten de prijzen van de energie. In de analyses wordt uitgegaan van verschillende benaderingen: (1) vanuit de opbrengsten en kosten voor de drogerij en (2) vanuit de opbrengsten, kosten en saldi voor de teler.

Wat betreft (1) de opbrengstprijzen kan vastgesteld worden dat de markten voor granen en veevoeders de afgelopen jaren, vanaf de oogst in 2006, een duidelijk ander beeld geven dan in de voorgaande jaren; met prijsstijgingen in plaats van nagenoeg stabiele prijzen, zie hiervoor de ontwikkelingen gepresenteerd in het voorgaande hoofdstuk. Met het oog op de toekomst kan in die zin ook van uiteenlopende markt- en prijsomstandigheden voor de gedroogde groenvoeders worden uitgegaan; met handhaving van de recent bereikte hoge prijzen dan wel enige terugval. Voor het berekenen van de mogelijke gevolgen wordt voor de komende jaren uitgegaan van een graanprijsniveau voor de teler van 150 euro per ton; dit niveau sluit aan bij prognoses van FAO en OECD. Dit prijsniveau is duidelijk hoger dan in de jaren voor 2006, maar lager dan het laatste jaar (2007/08) werd bereikt. Van deze graanprijs van 150 euro kan, gezien de samenhang tussen de prijzen van veevoedergrondstoffen, een prijs worden afgeleid van gras/luzerne brok van 150 euro per ton (zie prijsvergelijking in bijlage 3).

Gezien de kosten van het drogen en het transport is de prijsontwikkeling op de energiemarkt een belangrijk aspect waarmee in de analyses dient te worden rekening gehouden. Ook hiervoor gelden de laatste jaren sterk stijgende prijzen. Mogelijk is begin mei 2008, al dan niet voorlopig, een hoogte-

punt bereikt bij een prijs van aardolie van circa 135 dollar. Voor de berekening van energiekosten wordt in de analyses uitgegaan van een prijs van kerkelkolen van 90 euro per ton. Dit is ruim het dubbele van het niveau van 40 euro in de eerste jaren van de 21e eeuw, maar nog wel lager dan het niveau van circa 100 euro dat in 2008 al is bereikt.

Het voorgaande houdt in dat in de berekening voor de komende jaren zowel voor de opbrengsten als de kosten is uitgegaan van een prijsniveau dat het midden houdt tussen de prijzen van de afgelopen jaren en de (voorlopige?) recordniveaus van het voorjaar van 2008.

3.2 Gevolgen voor de drogerijen

Voor de drogerijen is van belang of - na verrekening van de kosten en zonder steun (subsidie) van de EU - een product aan de markt kan worden aangeboden tegen een concurrerende prijs.

Tabel 3.1 Opbrengsten en kosten van gedroogde groenvoeders voor drogerijen (euro per ton gedroogd product)				
Product	Gras	Range	Luzerne	Range
Brutoproductiewaarde (A)	155	(150/180)	155	(150/180)
Kosten (B) (exclusief factorkosten en afschrijving)	191		181	
- waarde vers product (kostprijs) a)	60		50	
- brandstof voor het drogen	49		49	
- elektriciteit voor malen en persen	20		20	
- oogst- en vervoer	62		62	
=Bruto toegevoegde waarde	-36	(-41/-11)	-26	(-31/-1)
- afschrijvingen, onderhoud (C)	31		31	
+ Subsidie, droogsteun (D)	33		33	
=Netto toegevoegde waarde	-33	(-39/-9)	-24	(-29/+1)
Lonen, rente (E)	20		20	
Totale kostprijs (B+C-D+E)	209		199	
Idem zonder subsidie (B+C+E)	242		232	

Bron: VNG, bewerking LEI; a) op basis van LEI-gegevens, Informatienet, omgerekend naar gedroogd product, exclusief de kosten van het oogsten van het product (zie bijlage).

Uitgaande van de prijzen genoemd als opbrengst van het gedroogde product en de kosten die in het proces van oogsten, transport naar de drogerij en het drogen zelf gemaakt worden, zal er voor de drogerijen per ton product geen netto-opbrengst resteren, waaruit arbeid en rentekosten vergoed moeten worden en tenslotte nog een vergoeding aan de teler van het product moet (kunnen) worden betaald. Dit geldt althans in de situatie dat er geen droogsteun van de EU wordt ontvangen (tabel 3.1). Deze uitkomst (geen netto-opbrengst na kosten van drogen en dergelijke) betekent dat de drogerijen, al dan niet op vrij korte termijn, met hun activiteiten zullen moeten stoppen.

Overigens wijst de informatie in tabel 3.1 er op dat ook bij de huidige droogsteun van 33 euro per ton er nauwelijks een vergoeding aan de teler kan worden gegeven, zelfs wanneer er geen kosten worden gerekend voor afschrijving en onderhoud respectievelijk rente en lonen.

Bij deze constatering kan het volgende worden aangetekend:

- de prijs van het gedroogde product is vrij 'conservatief' vastgesteld; bij een tarweprijs van 150 euro per ton zou de prijs van het gedroogde product luzerne/gras (gemiddeld) ook wel op 170-180 euro per ton kunnen uitkomen. In de tabel is dit tussen haakjes aangegeven. Hierbij is er bovendien nog een differentiatie in de prijs van het product: bepaalde bestemmingen leveren een hogere prijs op en de prijs van balen is hoger dan van pellets (zie hoofdstuk 2). Maar ook rekening houdende hiermede is er ook met de huidige droogsteun nog niet of nauwelijks een positieve toegevoegde waarde te realiseren;
- de opbrengstprijs kan gemiddeld wellicht zelfs nog wat hoger uitkomen, al dan niet tijdelijk, wanneer het aanbod van gedroogde groenvoeders geringer wordt en er schaarste aan ontstaat. Of dat het geval is, hangt ook af van de strategie van drogerijen in andere EU-landen, waaronder Frankrijk (als al bestaande exporteur naar Nederland; de afstand vanuit Champagne-Ardenne naar de zuidelijke provincies van Nederland is niet zo groot). De (gemiddelde) prijsstename van het gedroogde product zal echter niet (erg) groot kunnen zijn, omdat het product, zeker waar het om pellets gaat, op de totale markt van veevoedergrondstoffen moet concurreren met tal van andere producten (zie hoofdstuk 2). Op deze omvangrijke markt maken de gedroogde groenvoeders momenteel slechts een klein deel uit (minder dan 1%); schaarste aan gedroogde groenvoeders (i.c. pellets) kan dus nauwelijks effect hebben; een prijsverschil van enige euro per ton is dan al veel, zeker voor de scherp calculerende mengvoederindustrie;
- in de afzet van gedroogde groenvoeders is er wel een onderscheid naar bestemming, waarbij de afzet naar de paardenhouderij (te beschouwen als

een 'nichemarkt') een hogere prijs kan opleveren, evenals wellicht naar de konijnenhouderij en als afzonderlijke deelmarkt de biologische veehouderijsector. De prijs van het gedroogde product (vooral in de vorm van balen) naar deze bestemming(en), of een deel ervan, staat minder druk van de concurrentie met andere mengvoeders en veevoedergrondstoffen. Het aandeel van deze bestemming(en) is groeiende, maar nog niet erg groot. Het biedt dus zeker geen mogelijkheden of oplossing voor alle drogerijen in Nederland, maar wellicht voor een of enkele. Mogelijk is de afzet naar de (in omvang groeiende paardenhouderij) nog het meest kansrijk. De afzet naar de biologische landbouw vergt namelijk ook een omschakeling van het teeltbedrijf van enkele jaren. De biologische teelt (van luzerne) moet dan voor de betreffende akkerbouwers ook voor andere gewassen (aardappelen, granen, groenten en dergelijke) aantrekkelijk zijn;

- er zijn door de drogerijen mogelijk kostenbesparingen te realiseren. Wanneer de afschrijvingen niet meer worden verrekend, geldt dat bijvoorbeeld, maar dat betekent ook dat er niet langer wordt geïnvesteerd en dus een sluiting van de drogerij op termijn. Wat betreft de energiekosten geldt, dat in het verleden bewust voor (ketel)kolen is gekozen vanwege de kosten. Alternatieve energiebronnen, die vanwege het milieu aantrekkelijker zouden kunnen zijn, zijn tot dusver bewust niet gekozen. Omschakeling brengt bovendien ook investeringslasten met zich mee en dat lijkt in een periode met onzekerheden, mede door het EU-beleid, niet erg voor de hand te liggen;
- schaalvoordelen om de kosten van drogen enzovoort per ton te verlagen zijn in een situatie van onzekerheid en krimp moeilijker te realiseren. Bij een sluiting van drogerijen kunnen de afstanden voor de nog wel geïnteresseerde telers te groot worden; boven een afstand van circa 30 km is aanvoer van het verse product nu al te kostbaar. De transportkosten van de teler naar de drogerij spelen nu gemiddeld al een belangrijke rol.

3.3 Gevolgen voor de teelt

Voor de teler van gewassen die kunnen worden gedroogd zijn, afhankelijk van zijn bedrijfssituatie, de volgende vragen van belang:

A. voor de akkerbouwer:

Levert het gewas (i.c. vooral luzerne) een saldo op dat ten minste (ongeveer) gelijk is aan het saldo van een vergelijkbaar akkerbouwgewas, i.c. graan, tarwe?

B. voor de veehouder, teler van het verse gewas en tevens gebruiker van het gedroogde product:

Staan de droogkosten en de kosten van de teelt van het gewas in verhouding tot de voederwaarde of aankoop prijs van het product of een gelijkwaardig product?

Hieronder worden deze twee situaties verder geanalyseerd.

A. Akkerbouwer

Door de stijging van de graanprijzen vanaf 2006 is de teelt van graan duidelijk aantrekkelijker geworden dan het in voorgaande jaren was. Bij een tarweprijs van 150 euro per ton kan de teler bij een gemiddelde kg-opbrengst (van de jaren 2003-2005) uitgaan van een saldo van ongeveer 800 euro per hectare tarwe (tabel 3.2); dit tarwesaldo wordt gerealiseerd zonder rekening te houden met de bedrijfstoeslag, de graanpremies zijn immers al ontkoppeld. Dit tarwesaldo houdt in dat dezelfde teler per ton geoogste luzerne (droog product) een saldo wil realiseren van (ten minste) 50 euro per ton. Hierbij is uitgegaan van een opbrengst van 14 ton luzerne droog product per hectare gemiddeld per jaar (VNG). Om dit saldo van (ten minste) 50 euro per ton luzerne te halen, moet, gezien de teeltkosten, de opbrengstprijs nog wat hoger liggen, op circa 65 euro per ton. Dit is de prijs die de drogerij dus zou moeten kunnen betalen.

Uitgaande van een (onder huidige marktomstandigheden) gemiddelde opbrengstprijs van het gedroogde product van 150 euro per ton, moeten de kosten van oogst, transport en drogen minder dan 100 euro per ton zijn. Volgens de analyse in paragraaf 3.2 (zie ook tabel 3.1) zijn deze kosten echter, zonder de EU-steun, al (duidelijk) hoger dan 100 euro per ton.

Het gevolg van een en ander (hoger graansaldo, hogere energiekosten en het wegvallen van de EU-steun voor het drogen) is dat luzerne geen concurrerend gewas meer zal zijn. Ook wanneer de huidige droogsteun gehandhaafd zou worden, zou het al moeilijk zijn om (voldoende) telers te blijven interesseren voor luzerne. Bij de keuze van luzerne in het bouwplan geldt bovendien

Tabel 3.2		Vergelijking saldi gras, tarwe, luzerne per ha en benodigde opbrengstprijs gras en luzerne		
	Tarwe	Gras	Luzerne	
Opbrengsten (exclusief steun)	1.479	1.149	912	
waarvan stro	145			
kg/ha	8.900	11.000 c)	14.000 c)	
prijs/ton a)	150	104	65	
Toegerekende kosten				
Waarvan: Zaaizaad	90	25	21	
Meststoffen	179	160	37	
Gewasbescherming	250	15	34	
Overig	45	0	0	
Totaal toegerekende kosten	564	200	91	
Kosten loonwerk b)	106	140	11	
Saldo na aftrek kosten loonwerk	809	809	809	

a) voor tarwe de te verwachten opbrengstprijs in de komende jaren; voor gras en luzerne de prijs om een met graan gelijk saldo per hectare te realiseren; b) bij grasland het niet-inkuilgedeelte (mest uitrijden, sloten reinigen, herinzaai) = 50% van alle loonwerk; c) in kg droge stof (ds).

dat de teler zich voor drie of vier jaar vastlegt op een relatief laagsalderend gewas. Gezien dit aantal jaren dat luzerne beslag legt op de grond van een akkerbouwer, is het reëel te veronderstellen dat bij de saldovergelijking ook naar (gemiddeld) hoger salderende gewassen wordt gekeken. Afhankelijk van de kwaliteit van de grond is dat bijvoorbeeld naar consumptieaardappelen.

Wanneer dat het geval is, zal luzerne nog eerder buiten het bouwplan van een akkerbouwer vallen.

B. Veehouder

Voor de veehouder is van belang dat de kosten van het oogsten, transport en drogen van het gras (duidelijk) lager zijn dan de (markt)waarde van het eindproduct. Het geleverde verse gras gewas vertegenwoordigt namelijk ook een waarde resp. de veehouder had het gras kunnen inkuilen. Met de teelt van het gewas zijn bovendien ook kosten gemoeid, zie voor de toegerekende kosten tabel 3.2.

De waardering van het gedroogde product van het op het bedrijf door de veehouder geteelde gewas moet dus wel extra groot zijn om het drogen financieel verantwoord te laten blijven in de situatie met hoge energieprijzen en

zonder EU-steun. Die waardering kan bestaan uit een hogere melkproductie, een betere gezondheid van de dieren en dergelijke. Overigens moet bij de vergelijking in acht worden genomen dat weersomstandigheden een belangrijke rol kunnen spelen; het kan bij langdurige regenval voorkomen dat het laten drogen de aangewezen of enige mogelijkheid is om het gemaaide gras van waarde te laten zijn. Ook biedt bij een 'overschot' aan vers gras in een bepaald jaar het laten drogen de mogelijkheid om een goed bewaarbaar product te verkrijgen.

Bij de prijsvergelijking is uitgegaan van de prijs af drogerij. Zou de veehouder het product willen aankopen, via de handel, dan moet rekening worden gehouden met een hogere prijs (zogenoemde verbruikersprijs, deze ligt circa 20 euro per ton hoger). Ook wanneer met die marge wordt rekening gehouden zijn de totale kosten (ruim 200 euro per ton) te hoog om te concurreren tegen bijvoorbeeld de prijs van eiwitrijke brok tegen de actuele marktprijs (zie bijlage 3).

3.4 Gevolgen voor de economie en werkgelegenheid

Het wegvallen van de drogerijen heeft onder meer als gevolg dat de werkgelegenheid van tussen de 250 en 300 werknemers in het geding is. De meeste drogerijen hebben ongeveer 20 tot 25 medewerkers in vaste dienst. Naast de circa 145 mensen die als zodanig werkzaam zijn bij de drogerijen gaat het om seizoensgebonden werkgelegenheid.

Het wegvallen van de activiteiten van drogerijen betekent een aderlating voor de plattelandsregio's waar de drogerijen zijn gevestigd. De drogerijen vervullen een vrij belangrijke rol in sociaaleconomisch opzicht voor de betrokken regio's.

In financieel opzicht zal het sluiten van de drogerijen ook een verlies van specialistische investeringen (drooginstallaties) inhouden voor de betreffende ondernemers, coöperaties en aangesloten leden. De drogerijen zijn niet zonder meer of hooguit beperkt voor andere doelen inzetbaar; het drogen van andere agrarische producten (aardappelvezel, bietenpulp) is niet meer dan een, ook seizoensgebonden, aanvulling op de hoofdactiviteit: het drogen van groenvoeders.

Voor de telers van groenvoeders betekent de sluiting hetzij het wegvallen van een gewas (i.c. luzerne) dat ook van belang is voor de vruchtwisseling, bodemgezondheid en ook de biodiversiteit, hetzij het verdwijnen van een mogelijkheid om zelf geteeld voer (meestal gras) een hogere voedingswaarde te

geven. In directe financiële zin zullen de gevolgen voor beide groepen telers (i.c. akkerbouwers en veehouders) veelal beperkt zijn, afgezien van het al genoemde verlies van kapitaal als lid van de betreffende coöperaties. Voor de telers van luzerne als meerjarig gewas (drie of vier jaar) heeft het wel belang dat er zekerheid over de afname van het verse product door de drogerij blijft bestaan in de betreffende jaren. Voor de biologische landbouw zou het wegvallen van de drogerijen het verlies inhouden van een mogelijkheid om in of op eigen land gewonnen hoogwaardig voer te produceren.

4 Conclusies en slotbeschouwing

4.1 Conclusies

Het drogen van groenvoeders, voornamelijk gras en luzerne, in Nederland loopt al een aantal jaren in omvang terug. De meeste drogerijen zijn in de loop van de jaren gesloten. De huidige, nog zes drogerijen staan onder druk van oplopende kosten, vooral van de forse stijging van de energieprijzen. De door de drogerijen gebruikte ketelkolen zijn hierdoor ook aanzienlijk duurder geworden. De stijgende energiekosten leiden ook tot hogere transportkosten; deze zijn vooral in het leveren van het verse gewas aan de drogerijen een belangrijke factor. Door de al door de EU ingestelde verlaging van de droogsteun - door de gedeeltelijke ontkoppeling bij de GLB-hervorming in 2003, die is ingegaan in 2005 - is de positie van de drogerijen verder verzwakt.

Deze situatieschets voor Nederland geldt ook voor de meeste andere EU-landen. Alleen in Spanje is de omvang van de productie van gedroogde groenvoeders hoger dan de door de EU ingestelde Gegarandeerde Maximum Hoeveelheid voor de droogsteun. In andere landen van de EU, waar de situatie meer vergelijkbaar is met die in Nederland, bijvoorbeeld Denemarken, Duitsland en het VK, vertoont de productieomvang van de drogerijen ook al enige jaren een duidelijk dalende lijn.

Naast de al ingevoerde daling van de droogsteun en de stijgende energiekosten heeft ook de sinds 2006 veranderde situatie op de markten van granen en veevoeders op verschillende manieren invloed op de drogerijen. De hogere graanprijzen leiden er enerzijds toe dat telers van het verse product (veelal luzerne) een hogere prijs wensen te ontvangen om een met de graanteelt ongeveer gelijk financieel resultaat (saldo per hectare) te kunnen realiseren. De hogere veevoederprijzen hebben anderzijds als gevolg dat de door de drogerijen te realiseren opbrengstprijzen voor gedroogd gras en voor gedroogde luzerne hoger zijn geworden.

Per saldo echter leiden de fors gestegen (energie) kosten voor de drogerijen ertoe - ook bij de huidige droogsteun - dat de drogerijen niet of nauwelijks in staat zijn om:

- de aanbieders van het verse gewas (akkerbouwers) een, voor vergelijking met het financiële resultaat van de graanteelt, voldoende hoge prijs te bieden;

- voor de veehouders die het verse product leveren en het als gedroogd eiwitrijk product wensen terug te ontvangen deze dienst tegen acceptabel tarief uit te voeren;
- het gedroogde product tegen concurrerende prijzen aan te bieden op de markten van veevoerders (als grondstof voor de mengvoederindustrie of als enkelvoudig gedroogd product, in balen of pellets).

Tabel 4.1	Overzicht opbrengst- en kostprijzen van luzerne en gras in vergelijking met A- en B-brok per ton	
	Luzerne	Gras
Prijs concurrerend met tarwe (bij tarweprijs van 150 € per ton)	65	104
Prijs te betalen door drogerij	50	60
Totale kostprijs voor drogerij (vers product en drogen)	199	209
Idem zonder steun	232	242
Prijs per voedereenheid gedroogd	151	140
Prijs per voedereenheid B-brok per maart 2008	115	
Prijs per voedereenheid B-brok 5 jaar gemiddeld	87	
Prijs per voedereenheid A-brok per maart 2008	120	
Prijs per voedereenheid A-brok 5 jaar gemiddeld		87
Bron: LEI.		

Tabel 4.1 illustreert dat de drogerijen, aan de hand van de berekende kostprijzen van de drogerijen, moeilijk kunnen concurreren met de prijzen van rundveevoeders bij een prijs voor de telers van gras en luzerne die met tarwe vergelijkbaar is.

De hoge energieprijzen dwingen de drogerijen om te zien naar alternatieven. Het gebruik van biobrandstoffen zou voor de hand kunnen liggen, maar de elektriciteitscentrales zijn zeer actief op de markt van beschikbare biobrandstoffen om hun doelstellingen te halen.

In een situatie dat de droogsteun van de EU volledig wegvalt, mag worden verwacht dat de (meeste) drogerijen, althans zolang de energieprijzen hoog blijven, gedwongen worden hun activiteiten te gaan beëindigen. Enige mogelijkheid voor continuatie bestaat wellicht in de markten met een extra toegevoegde waarde, vooral de paardenhouderij. Daarnaast biedt ook de 'biologische markt' overlevingskansen. De Nederlandse drogerijen hebben in beide markten een voorsprong ten opzichte van andere EU-landen; het verder benutten van deze marktpositie is de enige mogelijkheid om te overleven on-

der de huidige marktcondities wat betreft de prijzen van granen, veevoeders en energie.

4.2 Slotbeschouwing en aanbevelingen

Gedroogde groenvoeders voorzien in de EU in een, overigens beperkt deel, van het tekort aan eiwitrijke veevoeders. De droogactiviteiten zijn in een aantal gebieden van de EU, waaronder tot op enige hoogte ook delen van Noord-Nederland, van economisch belang. De teelt van luzerne draagt bij aan de voor akkerbouwers gewenste verbreding van het bouwplan, waarbij de vruchtwisseling van belang is voor de vruchtbaarheid en structuur van de bodem, en aan de biodiversiteit. Gedroogde groenvoeders hebben ook betekenis voor de voedervoorziening van biologische bedrijven. Het is de vraag of het vanwege deze positieve aspecten nodig en gewenst is de bestaande droogsteun van de EU te handhaven.

De sociaaleconomische en financiële consequenties van een afbouw van de steun voor de drogerijen, werknemers, telers en leden van coöperaties, kunnen reden zijn om deze afbouw eerst op enige termijn door te voeren. In die periode kan de sector gebruik maken van de mogelijkheden in de markt om meer producten met extra toegevoegde waarde voort te brengen.

Literatuur en websites

AND-International, COGEA, Universidad. Lleida, DACS, *Etude d' évaluation des mesures communautaires dans le secteur des fourrages séchés*, Paris, Septembre 2007

Bont, C.J.A.M. de, J. Bolhuis en J.H. Jager, *Groenvoederdrogerijen; Analyse economische draagkracht in relatie tot de eventuele aanscherping van milieueisen*, Rapport 6.02.13, LEI, Den Haag, 2002.

Europese Commissie (EC), *Verordening (EG) nr. 1786/2003 van de Raad van 29 september 2003 houdende een gemeenschappelijke ordening der markten in de sector gedroogde voedergewassen*, Brussel, 2003.

EC, *Verordening (EG) Nr. 1234/2007 van de Raad van 22 oktober 2007 houdende een gemeenschappelijke ordening van de landbouwmarkten en specifieke bepalingen voor een aantal landbouwproducten („Integrale-GMO-verordening“)*, Brussel, 2007.

HPA (Hoofdproductschap Akkerbouw), *Steunregeling Gedroogde Voedergewassen*, Den Haag, mei 2006.

Meer, R.W. van der, C.J.A.M. de Bont, J. Bolhuis, H.A.B. van der Meulen, *Ontkoppelen of koppelen, de juiste keuze? Monitoring nationale keuzes hervormd landbouwbeleid*. Rapport 2008-009. LEI, Den Haag, 2008.

Veerman, C.P., *Implementatie van het hervormde GLB in Nederland*. Brief IZ 2004/941 aan de Tweede Kamer 23-04-2004, Den Haag, 2004.

VNG, Vereniging Nederlandse Groenvoederdrogerijen, *Beantwoording vragenlijst voor onderzoek van AND-International, COGEA*, 2007.

www.aefa-d.com/mapa.html

www.alfalis.com/imgsbdd/img2415_0_20061106104425.pdf

www.dehy.net/

Bijlage 1

Klankbordgroep en geraadpleegde personen

J.A.F van de Wijnboom (voorzitter), LNV, Directie Landbouw
H.W.A. Diepenhorst, LNV, Directie Internationale Zaken
J.E. Duursema, Vereniging Nederlandse Groenvoederdrogerijen
H. Haantjes, Vereniging Nederlandse Groenvoederdrogerijen
J.J. van der Weyden, Productschap Diervoeders

Bijlage 2

Gedroogde voedergewassen

Voor gedroogde voedergewassen is de onderhavige verordening van toepassing op de in de onderstaande tabel opgenomen producten.

GN-code	Omschrijving
(a) ex 1214 10 00	<ul style="list-style-type: none"> - meel en pellets van luzerne, kunstmatig gedroogd door middel van een warmtebehandeling; - meel en pellets van luzerne, anders gedroogd en vermalen.
ex 1214 90 90	<ul style="list-style-type: none"> - luzerne, hanenkammetjes (esparcette), klaver, lupine, wikke en dergelijke voedergewassen, kunstmatig gedroogd door middel van een warmtebehandeling; - met uitzondering van hooi en voederkool, alsmede van producten welke hooi bevattenLuzerne, hanenkammetjes (esparcette), klaver, lupine, wikke, honingklaver, zaailathyrus en rolklaver, anders gedroogd en vermalen.
(b) ex 2309 90 99	<ul style="list-style-type: none"> - proteïneconcentraten verkregen uit luzerne- en grassap; - kunstmatig gedroogde producten, uitsluitend verkregen uit vast afval en sap die afkomstig zijn van de bereiding van de bovengenoemde concentraten.

Bron: Verordening (EG) Nr. 1786/2003.

Bijlage 3

Vergelijking prijzen voeders

Tabel B3.1	Overzicht prijzen concurrerende voeders per 100 kg			
	A	B	C	$C/(A+9 \times B) \times 10000$
	kvem /100 kg d.s	dve /100 kg d.s	(kost)- prijs /100 kg d.s	prijs/voeder- eenheid
Vers gras (begraasd)	980	100	6	32
Gedroogd gras (zonder steun)	901	92	24	140
Gedroogde luzerne (zonder steun)	742	88	23	151
Gedroogd gras (incl. steun)	901	92	21	121
Gedroogde luzerne (incl. steun)	742	88	20	132
Ingekuild gras a)	870	70	13	89
Standaardbrok A (5 jrl. gem.)	1.033	99	17	87
Eiwit rijke brok (5 jrl. gem.)	1.033	126	19	87
Standaardbrok A prijs maart 2008	1.033	99	23	120
Eiwit rijke brok prijs maart 2008	1.033	126	25	115

a) Rekening houdend met bewaar- en voederverliezen.
Bron: LEI.

Bijlage 4

Achtergrondinformatie voor berekening toegevoegde waarde drogen

Tabel B4.1 Opbrengsten en kosten productie gras- en luzernebrok (euro per ton, prijspeil gemiddeld 2006-2007)			
<i>Gras</i>	Om te drogen		Om in te kuilen
Kosten per ha grasland	709		1.290
Opbrengst per ha (ton droge stof, d.s.)	11,0		9,7
Prijs per ton d.s.	64		133
D.s. gehalte grasbrok	93%		
Waarde input voor 1 ton grasbrok:	60		
Waarde nodig om te concurreren met tarwe	104		
Waarde output 1 ton grasbrok	155	(150-180)	
Toegevoegde waarde per ton grasbrok	95	(90-120)	
Idem bij concurrerende prijs	51		
<i>Luzerne</i>			
	Om te drogen		Om in te kuilen
Kosten per ha luzerne	754		1.338
Opbrengst per ha (ton d.s.)	14,0		12,32
Prijs per ton d.s.	54		109
D.s. gehalte luzernebrok	93%		
Waarde input voor 1 ton luzernebrok	50		
Waarde nodig om te concurreren met tarwe	65		
Waarde output 1 ton luzernebrok	155	(150-180)	
Toegevoegde waarde per ton luzernebrok	105	(100-130)	

Tabel B4.1 Opbrengsten en kosten productie gras- en luzernebrok (euro per ton, prijspeil gemiddeld 2006-2007) (vervolg)

Idem bij concurrerende prijs	91		
Steunbedrag per ton	33		
Droogkosten per ton (volgens VNG)	182 (zie tabel bijlage B4.2)		
Bron: informatienet LEI (kosten) en Kwantitatieve informatie Veehouderij			
	Kuilgras	Grasbrok	
Veldverliezen	8%	5%	a)
Bewaarverliezen	7%		
Vervoederingsverliezen	5%	0%	a)
Totaal voederwaardeverliezen	20%	5%	
a) VNG, 5% veld- en geen voederverliezen. Bron: kwantitatieve informatie Veehouderij.			

Uitgangspunten voor kosten van het drogen:

Tabel B4.2 Kosten drogen product in 2008 en 2007 en aanname komende jaren (in euro per ton)

	2006	2007	Aanname
Afschrijving, onderhoud en verzekering			
Onroerend goed machines en milieu.	31,80	29,00	30,50
Lonen	11,40	11,60	12,00
Brandstofverbruik (kolen)	34,40	45,40	48,00
Elektriciteit	14,50	17,00	20,00
Grasvervoer	61,50	57,30	62,00
Algemene kosten, rente	9,10	7,60	8,40
Heffing Nox	0,30	1,00	1,00
Totaal	163,00	168,90	181,90
Bron: gegevens 2006 en 2007 VNG, aanname LEI.			

Tabel B4.3		Indicatie opbrengsten en kosten balen versus pellets en biologisch versus gangbaar (in euro per ton)		
	Pellets	Pellets	Balen	Balen
<i>Gangbaar</i>	gras	luzerne	gras	luzerne
Bruto productie waarde	155	155	190	200
Totale kostprijs (drogen en vers product) a)	209	199	224	214
idem zonder steun	242	232	257	247
<i>Biologisch b)</i>				
Bruto productie waarde	201,5	201,5	247	260
Totale kostprijs (drogen en vers product)	214	204	229	219
idem zonder steun	247	237	262	252
a) balen in vergelijking met pellets: kostprijs 15 euro hoger; productie waarde gras 35 en luzerne 45 euro hoger; b) biologisch: productie waarde 30% hoger dan bij gangbaar; waarde vers product 5 euro per ton hoger (= circa 10% hoger). Bron: berekeningen LEI op basis van gegevens VNG.				

Bijlage 5

Tabellen

Tabel 2.2 Ontwikkeling van de productie van de kunstmatig gedroogde groenvoeders in de EU (1.000 ton)													
Lidstaat	MGH a)	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	2000/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07
Frankrijk	1.455	1.307	1.091	1.264	1.346	1.304	1.225	1.167	1.094	1.193	1.330	1.157	1.004
Spanje	1.224	1.262	1.414	1.571	1.668	1.769	1.955	1.812	1.882	2.058	2.166	1.794	1.832
Italië	523	526	499	561	638	674	677	659	716	662	788	474	418
Duitsland	421	343	300	308	321	334	357	334	348	251	332	274	239
Nederland	285	221	176	210	223	194	214	181	203	170	217	178	138
Denemarken	334	271	207	225	266	186	168	147	147	124	168	92	77
V.K.	102	72	79	84	81	70	63	50	48	45	60	49	41
Hongarije	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	68	50	36
Griekenland	32	46	30	38	46	52	44	51	58	49	50	50	35
Tsjechië	28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	33	27
Polen	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	5	4
Slowakije	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3	3
Totaal EU b)	4.517	4.070	3.818	4.283	4.610	4.599	4.720	4.421	4.515	4.571	5.238	4.168	3.867

a) Betreft (alleen) de MGH (Maximum Gegarandeerde Hoeveelheid) voor de kunstmatig gedroogde producten; b) Landen met kleinere hoeveelheden (< 10.000 ton), die niet opgenomen zijn in de tabel zijn: Zweden, België, Ierland, Portugal, Oostenrijk en Finland; zie ook tabel 2.1 voor de MGH's van deze landen.
Bron: EC, DG-AGRI.

Tabel 2.3 Ontwikkeling van de productie van de door de zon gedroogde groenvoeders in de EU (1.000 ton)													
Lidstaat	MGH a)	95/96	96/97	97/98	98/99	99/00	2000/ 01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07
Italië	162	190	125	87	53	73	90	74	107	92	68	325	396
Spanje	101	41	37	53	93	85	108	227	105	118	95	119	142
Frankrijk	150	166	86	14	4	3	3	4	3	2	3	3	3
Griekenland	6	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Portugal	25	3	4	3	1	2	2	1	1	2	2	2	2
Totaal EU	444	402	253	156	151	162	203	306	216	214	167	450	543
a) Betreft (alleen) de MGH voor de door de zon gedroogde producten. Bron: EC, DG-AGRI.													

Tabel 2.7 Oppervlakte luzerne en grasland en aantal bedrijven hiermee totaal en biologisch

Jaar	Luzerne				Grasland			
	hectare		aantal bedrijven		hectare		aantal bedrijven	
	totaal	w.v. bio (%)	totaal	w.v. bio (%)	totaal	w.v. bio (%)	totaal	w.v. bio (%)
1980	2.245	nvt	439	nvt	1.159.828	nvt	103.471	nvt
1985	3.095	nvt	480	nvt	1.126.544	nvt	93.559	nvt
1990	5.960	nvt	560	nvt	1.061.615	nvt	85.310	nvt
1995	5.872	nvt	568	nvt	1.010.951	nvt	77.617	nvt
1999	6.408	3	720	4	926.213	1,3	302.942	0,2
2000	6.616	4	803	6	901.885	1,6	60.806	0,9
2001	7.114	4	830	6	880.884	2,2	57.817	0,9
2002	5.981	16	616	9	891.885	2,4	56.477	1,4
2003	6.259	20	623	10	790.564	3,3	50.696	1,6
2004	5.984	18	592	10	762.058	3,3	48.670	1,6
2005	5.878	20	587	9	775.279	2,6	47.739	1,6
2006	6.441	20	653	11	794.654	2,8	47.696	1,9
2007	5.898	16	634	11	794.297	2,9	46.693	1,7

Bron: CBS Landbouwtelling.